

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Kozamernik

**Spoštovanje človekovih pravic na Kitajskem v času olimpijskih iger v Pekingu
(delo tujih novinarjev)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Kozamernik

Mentor:izr. prof. dr. Drago Zajc

**Spoštovanje človekovih pravic na Kitajskem v času olimpijskih iger v Pekingu
(delo tujih novinarjev)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

*Zahvaljujem se mentorju, izr. prof. dr. Dragu Zajcu za usmerjanje, sodelovanje in
potrpežljivost pri pripravi diplomskega dela.
Prav tako bi se zahvalila vsem kolegicam in kolegom, s katerimi smo se prebijali čez
študij.
Največja zahvala pa gre moji družini in Dejanu – za pomoč in spodbudo.*

Spoštovanje človekovih pravic na Kitajskem v času olimpijskih iger v Pekingu (delo tujih novinarjev)

Sprememba predpisov na področju dela tujih novinarjev v času olimpijskih iger v Pekingu je dober primer uradne kitajske politike na področju človekovih pravic. Narejena je bila zaradi zunanjih pritiskov in z namenom ustvarjanja vtisa demokratizacije družbe. Nanjo je treba tako gledati v kontekstu kitajske zgodovine, posebnosti političnega sistema, dojetja samega koncepta človekovih pravic in odnosov z drugimi državami.

V tradicionalni Kitajski so bile človekove pravice pravice skupine, ne posameznika. V idealno urejeni družbi z zglednim ljudstvom, ki se je držalo pravil, naj posebno usmerjanje ne bi bilo potrebno, prav tako pa ne posebna zaščita posameznikovih pravic. Poleg tega je bilo v tako veliki državi za ohranjanje enotnosti in stabilnosti potrebno uporabiti metode, ki se zdijo represivne, med njih pa spada tudi nadzor informacij. Vsaj del takšne miselnosti se je ohranil v moderni kitajski državi. Kitajska je bila tako dolgo nepremagljiva velesila, da se ni zmoгла in hotela začeti spreminjati, dokler v to ni bila prisiljena. Ekonomske spremembe pa ne pomenijo tudi enako hitrih družbenih sprememb. Kljub temu se zunanjemu ekonomskemu in družbenemu pritisku v smeri uveljavljanja univerzalnih človekovih pravic pridružujejo notranje težnje ljudstva po večji svobodi.

Ključne besede: tradicionalne vrednote, tranzicija, gospodarski interesi, človekove pravice, novinarsko delo.

Respect for human rights in China during the Beijing Olympic games (the work of foreign journalists)

The change of regulations regarding the work of foreign journalists during the Beijing Olympic games is a good example of official Chinese policy in the field of human rights. It was made because of external demands and with the aim of creating an impression of democratization of society. It needs to be seen in the context of Chinese history, peculiarities of the political system, perception of human rights and foreign relations.

In traditional China human rights were the rights of a group, not an individual. In an ideal society with decent people complying the rules special routing and protection of an individuals right would not be necessary. Additionally, in order to conserve unity and stability of such a vast country, certain seemingly repressive measures needed to be taken. One of them is control of information. At least part of this mindset has been preserved in the modern Chinese state. China has been an invincible superpower for so long that it could not and would not change until it was forced to. Economic change, however, does not mean equal social change. Despite that external economic and social pressure concerning the exercise of universal human rights is joined by internal tendencies of Chinese people towards greater freedom.

Keywords: traditional values, transition, economic interests, human rights, press work.

KAZALO

1	UVOD	6
2	METODOLOŠKI OKVIR	8
2.1	Cilj in predmet raziskovanja	8
2.2	Hipoteze	8
2.3	Uporabljena metodologija in struktura naloge	9
3	Nastanek Ljudske republike Kitajske	10
3.1	Filozofski vplivi na moderno kitajsko družbo	10
3.2	Konec Cesarstva sredine in nastanek LR Kitajske	14
3.3	Neenakost gospodarske in politične tranzicije	21
3.4	Odnosi z Jugoslavijo in Slovenijo	29
3.5	Osnove pravnega sistema	31
3.5.1	Ustava Ljudske republike Kitajske.....	33
4	Dojemanje pojma demokracije in človekovih pravic	34
4.1	Demokracija kot pravica naroda	34
4.2	Podrejenost človekovih pravic vladi in državi.....	35
4.3	Nadzor vlade nad informiranjem	35
4.3.1	Tradicionalna propaganda državne ideologije	36
4.3.2	Propaganda v Ljudski republiki Kitajski	37
5	Človekove pravice na Kitajskem in vloga ustave	38
6	Položaj kitajskih novinarjev	41
7	Formalna ureditev dela tujih novinarjev	44
7.1	Predpisi in njihova implementacija.....	44
7.2	Izkušnje tujih novinarjev in odmevi po svetu	45
8	Zaključek	48
8.1	Soočanje z notranjimi kritikami.....	49
8.2	Kako naprej	50
9	Literatura	51
	Priloga	55
	PRILOGA A: Pregled kitajske zgodovine z dinastijami	55

1 UVOD

Kljub morebitnim pomislekom o časovni oddaljenosti navidezno prelomnega dogodka obravnavane teme menim, da je le-ta še vedno aktualna, ker je izrazit prikaz načina delovanja enopartijske oblasti Ljudske republike Kitajske¹, njene želje po obvladovanju ne samo fizičnega ozemlja in državljanov, temveč tudi informacij, ki bi jo utegnile prikazati v manj kot idealni luči.

Kitajska je sicer gospodarsko zelo napredovala od leta 1978 – gospodarske reforme, ki so se takrat začele izvajati, so jo potisnile na pot tržnega gospodarstva. Prav tako so se v 70. in 80. začele izvajati industrijske reforme, v 90. letih pa se je začelo odpiranje države v smislu tujih investicij in trgovanja (Wang 2004).

Težava je v tem, da se hkrati z gospodarsko tranzicijo iz planskega v tržno gospodarstvo ni dogajala tudi politična tranzicija v demokracijo oziroma so bili poskusi le-te zaustavljeni, kot je bilo jasno prikazano z zloglasnim dogajanjem na Trgu nebeškega miru. Kitajska je še vedno enostrankarska diktatura, totalitaren monolit, ki se upira spremembam, ki naj bi jo po njenem ogrožale. Razlogov za to je seveda več: iskali bi jih lahko v njeni dolgi zgodovini, filozofijah, ki so sooblikovale politike, stikih z zunanjim svetom, ki so večkrat povzročili še večjo zaprtost države in ustvarjali konflikte, nenazadnje prepričanju, da je za nadzor nad tako veliko in raznoliko državo potrebna centralizirana oblast in administracija. Slednje se je v določenih obdobjih izkazalo kot nujno za preživetje bodisi trenutno vladajoče dinastije, bodisi za ohranitev države in obrambo pred tujimi vdori. Že samo ime Zhongguo, eno od imen za Kitajsko, lahko prevedemo kot Cesarstvo sredine ali Osrednja država, to pa zato, ker naj bi Kitajci svojo deželo imeli za središče civiliziranega sveta, ki ga obkrožajo barbari.

Sledeče diplomsko delo je poskus obravnave problematike uresničevanja človekovih pravic na področju novinarskega dela z orisom zgodovinskih razlogov zanjo, prikazom dojemanja nekaterih osnovnih pojmov na tem področju in s spremembami predpisov, ki regulirajo delo novinarjev. Ukvarja se s posledicami sprememb – tako prikazom dejanskega uresničevanja kot mnenji novinarjev, vpletenih organizacij in javnosti.

¹ V nadaljevanju tudi LR Kitajska, LRK ali Kitajska.

Nakaže tudi težnje po nadaljnih spremembah na področju človekovih pravic; težnje, ki jih oblast morda ni predvidela in jih ne želi, prihajajo pa tudi s strani kitajskih državljanov.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Cilj in predmet raziskovanja

Osnovni cilj diplomske naloge bo pregled sprememb predpisov v LRK na področju novinarskega dela. Ožje področje preučevanja bo delo tujih novinarjev v obdobju pred, med in po OI v Pekingu leta 2008. Za vsaj delno razjasnitev dogajanja na tem področju pa je potrebno poznati zgodovinsko in kulturno ozadje ter politični sistem, ki stoji za zakonskimi ureditvami in seveda možne razloge za neskladje med formalnimi predpisi, uradnimi izjavami in dejanskim stanjem, kolikor ga je možno poznati.

2.2 Hipoteze

H1 (temeljna hipoteza): oblika oblasti v Ljudski republiki Kitajski je diktatura kitajske komunistične partije z vplivom gerontokracije. Delne spremembe na področju novinarskega dela se dogajajo zaradi težnje po ohranjanju oblasti – z omilitvijo omejitev se država navidezno “odpre” in hkrati pomirja državljane. Obenem se vedno bolj kaže podrejenost političnih teženj gospodarskim interesom.

H2: eden od glavnih razlogov za spremembo predhodnih pravil oziroma zakonskih predpisov na področju dela tujih novinarjev je bil zunanji pritisk oziroma pogoj Mednarodnega olimpijskega komiteja za dodelitev izvedbe olimpijskih iger.

H3: po OI 2008 so postale spremembe trajno veljavne zaradi interesa vodstva LRK po izboljšanju podobe države in so namenjene ustvarjanju vtisa demokratizacije družbe preko popustljivejših predpisov o delu tujih novinarjev.

H4: Razkorak med deklariranimi predpisi in njihovim dejanskim uresničevanjem je velik; še vedno prevladuje želja države po nadzoru informacij, izvajanje pravic pa je oteženo tudi na lokalni ravni.

2.3 Uporabljena metodologija in struktura naloge

Uporabljena metodologija oziroma uporabljene metode pri raziskovanju predmeta in preverjanju hipotez bodo:

- Zbiranje virov – zbiranje in pregled obstoječe bibliografije, ki definira pojme, pomembne za razumevanje problematike in pomaga orisati zgodovinsko, politično in kulturno ozadje obstoječega stanja in razloge zanj.
- Analiza vsebine formalnih dokumentov - predpisov, ki so urejali in urejajo področje dela tujih novinarjev, pa tudi kitajskih novinarjev, kolikor je to smiselno za primerjavo.
- Analiza in interpretacija sekundarnih virov, predvsem člankov v domačih in tujih virih ter odzivov in komentarjev novinarjev, novinarskih organizacij ter organizacij s področja človekovih pravic.

Na začetku diplomske naloge, v tretjem in četrtem poglavju, bom opisala glavne pojme, ki zadevajo obravnavano temo. Poskusila bom definirati dojetje pojma demokracije in pravic posameznika, značilno za LR Kitajsko, ki izvira iz njenih zgodovinskih, filozofskih in političnih značilnosti. To namreč bistveno vpliva na same predpise, njihovo izvajanje in na morebitne sankcije, ki bi sledile zaradi kršitve le-teh. Vpliva tudi na odprtost države za tuje vplive in poskuse informiranja o dogajanju na Kitajskem ter na odnos do komentarjev in kritik družbeno-političnega dogajanja.

Kitajska bo obravnavana v kontekstu tranzicije komunistične države v demokracijo, ki se v tem primeru ni zgodila, v spremembe pa jo silijo gospodarski pritiski.

Glavni poudarek bo na pregledu predpisov in zakonskih uredb pred letom 2008 in po njem, dejanskem položaju in vzrokih zanj ter odzivih na spremembe v predpisih. Ti odzivi zajemajo komentarje novinarskih in drugih organizacij ter izkušnje neposredno vpletenih novinarjev – obravnavani bodo v zadnjem delu naloge. Poleg tega bo naloga delno prikazala tudi mnenja Kitajcev samih o razmerah v njihovi domovini.

Položaj kitajskih novinarjev bo prikazan za primerjavo s tujimi. Pri tem velja opozoriti na dejstvo, da delo novinarjev iz Hong Konga, Macaa in Tajvana regulirajo pravila, ki so samo podaljšek pravil za tuje novinarje. Pravzaprav jih predpisi posebej ločujejo od kitajskih novinarjev in na nek način izenačujejo s tujimi. To se zdi še posebej zanimivo v primeru Tajvana, ki ga LR Kitajska uradno kategorično razglašča za le še eno kitajsko provinco.

Zaključek naloge bo povzel nekatere odzive na spremembe. S pomočjo teh odzivov in komentarjev dejanskega stanja bodo hipoteze potrjene ali zavrnjene. Glede na to, kako so se spremembe uveljavljale v preteklosti pa bom poskusila nakazati nadaljne dogajanje.

3 Nastanek Ljudske republike Kitajske

3.1 Filozofski vplivi na moderno kitajsko družbo

Obdobje Pomladi in jeseni *Chunqiu*² (770-476 p.n.š.) in obdobje vojskujočih se držav *Zhanguo* (476-221 p.n.š.)³ pomenita čas krize in razpada fevdalnega sistema, čas velikih političnih in družbenih sprememb in pravzaprav prehodno obdobje, v katerem se kot odgovor ali še bolje, posledica pestrega dogajanja, pojavi cela vrsta filozofskih idej. Iz tega množičnega pojavljanja in soočanja idej in misli kasneje nastane prispodoba, da je med seboj tekmovalo sto filozofskih šol⁴.

V primerjavi z recimo klasično Grčijo, kjer se prav tako uveljavljajo filozofske ideje z daljnosežnimi posledicami in potekajo prizadevanja za vzpostavitev boljšega političnega sistema, pa se pojavita dve bistveni razliki (Saje 2002):

- Na Kitajskem je sistem preživet in v hudi krizi, zato je poudarek dela filozofov v ureditvi družbe in razmerij v njej, gre za iskanje najboljšega modela delovanja države. Osebnost je skoraj povsem zanemarjena. Posledično se kasneje individualizem težko uveljavlja.
- Filozofi tedanjega obdobja so izhajali iz uradniškega sloja *shi*⁵ in so se morali pri vladarjih potegovati za državne službe. Zato so le ponujali nasvete glede vodenja države, nikoli pa niso dvomili o avtoriteti vladarja.

² Kitajska imena so v nalogi v veliki večini zapisana v pinyinu, ki je uradna transkripcija kitajskih pismenk v latinico. Pojmi so v pinyinu zapisani glede na smisel in presojo avtorice naloge.

³ Glej Prilogo A za časovno umestitev obdobja.

⁴ Seveda filozofskih šol ni bilo sto; veliko pa jih je kasneje izginilo.

⁵ Konkretnije se pojavi v dinastiji Zhou (glej Prilogo A).

Med vsemi družbeno-filozofskimi šolami, ki so vplivale na kitajsko miselnost in teorije države, obstajata dve, katerih vpliv je presegel obdobje njunega nastanka in najbolj aktivnega delovanja. To sta konfucianizem in legalizem (Rošker 1995, 7).

V nadaljevanju bodo opisani njuni začetki, prvi predstavniki in načela ter nakazano, kako se njun vpliv kaže v sedanjosti. Po začetnem vzponu sta tako konfucionizem kot legalizem imela obdobja upada oziroma zmanjšanega vpliva – odvisno od dinastije, ki je bila na oblasti in vrednot, katerim je bilo obdobje naklonjeno.

Na primer, po radikalnih spremembah, standardizaciji in centralizaciji z vsemi možnimi sredstvi, ki jih je s sabo prinesla prva združitev cesarstva pod dinastijo Qin, se je pojavil tako močan odpor, da je dinastija izredno hitro propadla.

Čeprav je naslednja dinastija, Han, prevzela upravni sistem dinastije Qin, legalizem ni bil več uradna državna ideologija – to je postal konfucionizem (Hong 2004).

Konfucionizem, ki se sicer pojavi med vzhodno dinastijo Zhou (771-221 pr.n.št.) je organsko dojemanje stvarnosti kot prvi formuliral in ga povzel v teoretičnem sistemu družbe, ki je temeljil na hierarhiji (Rošker 1995, 14).

Njegov začetnik je bil Kong Qiu, bolj znan po nazivu Kongfuzi, iz katerega izhaja tudi njegovo latinizirano ime – Konfucij. Bil je iz obubožane plemiške družine in prepričan, da si zasluži boljši družbeni položaj, kot ga je imel. Njegova filozofija je temeljila na prepričanju, da je za vzpostavitev reda v družbi potrebno obnoviti stare odnose in vrednote. K temu naj bi spadala tudi pravilna imena, ki naj bi bila dodeljena vsakemu posamezniku, s tem pa bi ta posameznik primerno opravljal svojo vlogo v družbi. Osnova za idealno družbo naj bi bila hierarhija v družini, ki temelji na treh odnosih: med očetom in sinovi, mlajšimi in starejšimi brati ter ženo in možem. Prvi naj bi seveda ubogali in spoštovali slednje. S tako hierarhijo naj bi se v družbi prepletale vrednote moralno neoporečnega človeka: *ren* - pravi odnos med dvema posameznikoma; *li* – obredi oziroma predpisani načini obnašanja, ki pa morajo biti izvedeni iskreno in spoštljivo; *yi* – pravičnost, ki je pomenila obvezo ljudi na visokih položajih do odgovornega opravljanja dela; *xiao* – ali filialnost v smislu pokorščine in spoštovanja sina v odnosu do staršev, ki je bila prenešena na odnos ljudi nižjega položaja do ljudi z višjim položajem; *zhong* – zvestoba do gospodarja, izhajajoča še iz starih bojevnških pravil; in *shu* – obzirnost do drugih ljudi. Te vrednote so sestavljale sistem, namenjen plemičem, vendar je Konfucij kot nov element vpeljal izobrazbo. Izobraženi ljudje so se lahko po družbeni lestvici dvignili nad položaj, ki bi jim sicer pripadal po rojstvu, to pa

je pomenilo odmik od dednega principa in hierarhije, ki je temeljila na sorodstvenih vezeh (Saje 2002).

Čeprav se kitajska državnostna ideologija povezuje s konfucionizmom, je bila prva uradna državna ideologija legalizem. V središču političnih teorij legalistov je zakon, ki temelji na sistemu nagrade in kazni. Posameznik je le del mehanskega ustroja družbe in nima pravice do zadovoljevanja kakršnih koli potreb (Rošker 1995, 24).

Legalisti so bili predvsem pragmatiki, njihov sistem ukrepov pa namenjen učinkovitemu upravljanju države in utrjevanju oblasti. Za njihovega prvega predstavnika velja Guan Zhong. V 7. stoletju pred našim štetjem je v državi Qi začel vpeljevati zametke uradniškega sistema in upravno razdelitev države. Uradnike je neposredno imenoval vladar. Država je začela posegati tudi v gospodarstvo (Saje 2002).

Druga pomembna osebnost med legalisti je Weiyang, ki je živel približno od leta 385 do 338 pr.n.š. Kot zelo strog in obenem učinkovit upravnik je v prakso uvedel večino legalističnih zamisli. Znan je tudi kot kitajski Machiavelli, ker naj bi bila po njegovem dovoljena vsa sredstva za krepitev države in vladarjeve oblasti. Zavzemal se je predvsem za močno kmetijstvo in gospodarstvo kot sredstvoma za krepitev moči države in za čim močnejšo vojsko, ki bi lahko to državo branila ter seveda osvajala druge. V ta namen naj bi država delovala na podlagi izredno strogih zakonov. Teh zakonov bi se ljudje bali in se jim uklanjali, veljali pa naj bi za vse. Ta enakost pred zakonom se je nanašala predvsem na kaznovanje (Saje 2002).

Prepričan je bil, da država ne potrebuje velikega uradniškega aparata. To prepričanje je nastalo tudi zaradi njegovega odpora do dednega plemstva, ki naj bi si kot množica birokratov v prvi vrsti prizadevali narediti vtis na vladarje. Državne službe bi morale biti poenostavljene, uradniška uprava pa strogo centralizirana, obenem pa hierarhično urejena. Vsi skupaj so podrejeni vladarju, ta pa sistem uporablja za učinkovito vladanje (Saje 2002).

Poleg tega je vpeljal sistem vzajemne odgovornosti. To je pomenilo, da je bilo prebivalstvo razdeljeno na majhne skupnosti, ki jih je sestavljalo po nekaj družin. V primeru prestopkov članov je zanje odgovarjala skupnost. Če krivca niso mogli najti, je posledice utrpel član njegove družine ali starešina skupnosti. Obenem je spodbujal ovajanje in anonimne prijave (Saje 2002).

Weiyang je za plemiče menil, da so nepotreben sloj prebivalstva, da ne počnejo nič koristnega, ničesar ne ustvarjajo in samo trošijo in so s svojim načinom življenja slab zgled drugim. Ni priznaval dednih visokih položajev, po njegovem naj bi bile državne

službe dodeljene posameznikom zaradi njihovih sposobnosti in zaslug. Razen kmetov in vojakov je ostale sloje prebivalstva imel za nekoristne. Sestavil je niz ukrepov proti trgovcem, rokodelcem in svobodnim poklicem. Ker je ostro kritiziral filozofska razmišljanja, je s tem zanikal ostale filozofske smeri (Saje 2002).

Še en filozof, ki je vplival na legalizem in njegovo dokončno oblikovanje, Xunzi, je bil pravzaprav konfucionist. Pomembna so njegova dela, ki odražajo družbene spremembe pred združitvijo Kitajske pod dinastijo Qin, njegovo sistematično preučevanje vseh filozofskih smeri in njegova trditev, "da je človek po naravi slab in in šele s trdo vzgojo lahko postane dober" (Saje 2002). S tem je zelo vplival na legalistično filozofijo, njegova učenca Han Feizi in Li Si pa sta postala glavna nosilca legalistične misli in njenega vpliva na državno ureditev (Saje 2002).

Han Feizi (280-233 pr.n.š.) in Li Si (okoli 280-208 p.n.š.) sta torej živela v istem obdobju, obdobju vojskujočih se držav. Prvi je bil član vladajoče družine države Han, drugi je deloval na dvoru kralja dinastije Qin oziroma v državi Qin. Han Feizi je bil med drugim kritičen do vloge vladarja in njegove odgovornosti, Han pa je bila med šibkejšimi državami. Kljub temu so bili njegovi nasveti vladarju preslišani, zato jih je zapisal. Glas o njegovem delu se je razširil do dvora države Qin. Ko je kasneje Qin začel napadati državo Han, je njegov vladar Han Feizija poslal na pogajanja. Li Si pa je vladarja Zhenga tudi zaradi ljubosumja uspel prepričati, da bi Han v vsakem primeru ostal zvest svoji državi, če pa bi se smel vrniti, bi bil grožnja v rokah nasprotnika. Zato ga je po Zhengovem ukazu Lin prepričal, da je spil strup in umrl. Vladar je svojo odločitev obžaloval. Li Si pa je nadaljeval z uveljavljanjem legalističnih načel in s tem prispeval k prvi združitvi kitajskega cesarstva pod dinastijo Qin⁶ (Saje 2002).

Kot je že bilo rečeno, konfucionizem in legalizem še zdaleč nista bili edini filozofski smeri oziroma šoli; od ostalih bi kot nasprotje omenila še daoizem.

Daoizem je "od dinastije Han naprej kot nekakšna svobodomiselna idejna protiutež determinističnim državotvornim ideologijam konfucianstva" (Rošker 2005, 222).

Pri daoizmu je najpomembnejši pojem dao ali "prava pot". Človek naj bi deloval spontano in v skladu z načeli narave in naj bi v največji možni meri pustil stvarem, da tečejo svojo pot – enako naj bi idealna vlada delovala neopazno in se ne mešala v tok dogajanja. Daoistični misleci so videli politiko kot že tako izumetničeno in pokvarjeno,

⁶ Prva združitev je bila precej razburkano obdobje, vendar je s sabo prinesla standardizacije in poenotenje denarja, mer, uteži in razdalj med kolesi vozov.

da se z njo nima smisla ukvarjati oziroma je sodelovanje v državnih službah brezupno. Zato so za vsakega načelnega posameznika predlagali umik v samoto (Saje 2002). Kljub temu, da so se s propadom dinastičnega sistema pojavile želje po novem začetku v vseh smislih, torej tudi filozofsko-ideološkem, do popolnega zanikanja tradicionalnih vrednot in sistemov ni prišlo in tudi ni moglo priti. Vplivi konfucianizma in legalizma se med drugim kažejo v strogi hierarhiji države in družbe in podrejenosti posameznika državi. Če pogledamo značilnosti oziroma načela obeh, se na primer konfucionistična hierarhija in spoštovanje starejših odražata v strogi hierarhiji uradništva - kar je sicer tudi legalistični element - in gerontokraciji današnjega kitajskega vodstva. Legalizem pa se kaže v težnjah po krepitvi gospodarstva, velikem vplivu vojske, podrejenosti interesov posameznika interesom vladajoče elite in državi ter strogi zakonodaji s hudimi kaznimi.

3.2 Konec Cesarstva sredine in nastanek LR Kitajske

Zadnja dinastija Cesarstva sredine⁷ je začela propadati že dolgo pred revolucionarnim letom 1911. Zvrstilo se je več premladih ali nesposobnih cesarjev, oblast pa je bila tudi zaradi tega večkrat v rokah dvornih evnuhov.

Poleg tega je

poraz v obeh opijskih vojnah (1840-1842) pomenil začetek konca državne, s tem pa tudi politično-ekonomske ter kulturne suverenosti tradicionalne Kitajske. Tako imenovana Nanjinška pogodba (1842), ki mu je sledila, je odprla dotlej hermetično zaprta vrata starodavnega "Cesarstva Sredine" zahodnemu kapitalu; ker so bile kitajske trgovske in industrijske panoge šele v povojih, je domača ekonomija takorekoč takoj klonila pred konkurenčnim pritiskom tujih proizvodov (Rošker 2005, 110).

Tradicionalni sloj veleposestnikov in uradnikov si je tudi v takih razmerah poskušal zagotoviti oziroma ohraniti svoje politične in ekonomske privilegije. To je pomenilo velik porast davčnih in zakupninskih obremenitev večinoma kmečkega prebivalstva. Vse skupaj je v drugi polovici devetnajstega stoletja pripeljalo do številnih vstaj in odporiških gibanj, ki so bila usmerjena proti mandžurski vladi in zahodnim

⁷ Dinastija Qing (1644-1911) (Rošker 1992).

zavojevalcem. Med njimi sta Taipinška vstaja (1858-1864) in gibanje Stodnevna prenova iz leta 1898. Pri Taipinški vstaji so se zavzemali za “religiozno obarvano, na enakopravnosti spolov, narodnosti ter vseh slojev temelječo utopijo “Nebeške države”” (Rošker 2005, 110). Drugo, kasneje precej vplivnejše gibanje, se je zavzemalo za reforme, zasnovane na prenovi tradicionalne miselnosti in njeni prilagoditvi modernim razmeram. Obe je dvor odločno zatrl. Mandžursko dinastijo Qing je strmoglavila šele meščanska revolucija leta 1911, ko je bila ustanovljena prva parlamentarna republika na Kitajskem (Rošker 2005, 111).

Na kitajsko zunanjo politiko so torej vplivale spremembe, ki so jo iz mogočne države z dolgo zgodovinsko in kulturno tradicijo spravile v položaj ponižanosti in razdeljenosti. Prilagoditi se je morala svetovni ureditvi, ki so jo narekovali drugi. To pa je med drugim sprožilo tudi zaskrbljenost za ohranitev nacionalne identitete (Saje in drugi 2006).

Na razmere v LR Kitajski in na njene odnose z zunanjim svetom je seveda vplivalo več dogodkov, tako konfliktov z zunanjim svetom kot notranjih dogajanj, bodisi naravnih nesreč in epidemij, bodisi poskusov modernizacije v smislu izobraževanja o tujih deželah in odpiranja države.

Za razmejitev oziroma začetek povzetka le-teh je vzeta prva opijska vojna, ker predstavlja prelomni dogodek v konfliktu med željo evropskih držav po trgovanju s Kitajsko in kitajsko željo po nadzoru in nadaljni zaprtosti in je prvi oboroženi konflikt z Zahodom.

Kot je že iz imena jasno, je bil osrednji problem opij oziroma njegov ilegalni uvoz na Kitajsko, ki so ga izvajali predvsem Britanci. Ti so namreč zaradi zelo omejenih možnosti trgovanja na Kitajskem iskali uvozni produkt, ki bi bil dovolj drag in bi zasedal malo prostora pri prevozu. Opij je bil idealen: Kitajci so ga poznali, določene skupine trgovcev so z njim zelo obogatele, veliko kitajskega denarja je šlo v tujino. Ker je poleg tega škodoval ljudem, se je kitajska oblast odločila ukrepati: prepovedala je trgovanje z opijem in leta 1839 v Kantonu dala požgati zaloge opija, ki so bile v britanski lasti. Ti so dogodke videli kot grožnjo britanskemu trgovanju na Daljnem Vzhodu in priložnost, da z ukrepi prisilijo Kitajce k večji odprtosti pristanišč za trgovanje z Evropo in prekinejo monopol kantonskih trgovcev. Leta 1840 so britanske bojne ladje napadle južno-vzhodno obalo Kitajske. Leta 1841 je kitajska stran začela s pogajanjmi; ker je bila njihova ponudba nesprejemljiva, so se sovražnosti nadaljevale,

tudi z ogrožanjem Nankinga⁸. Naslednje leto je bila Kitajska prisiljena v kapitulacijo: z nanjinsko pogodbo je bil Hong Kong prepuščen Veliki Britaniji, plačati je bilo treba vojno odškodnino, določena pristanišča pa so se odprla za trgovanje. Še vedno je bilo precej opija pritihotapljenega. Nankinška pogodba je vsebovala člen, po katerem je vsak privilegij, ki bi ga dobila ali izsilila katera druga država, avtomatično pripadel tudi Veliki Britaniji⁹. Obe strani sta se izogibali popolnemu izpolnjevanju sporazuma – tudi zato je leta 1856 sledila druga opijska vojna. Obenem se je večina prebivalstva znašla v slabših življenjskih razmerah, izjemi sta bili del trgovske skupnosti in srednji razred. Ti so imeli čedalje več zemlje, seznanjali so se z evropskimi kapitalističnimi metodami in miselnostjo in pošiljali sinove na šolanje na tuje univerze. V takih okoliščinah se je začela kritika sistema; oblikovala so se prva revolucionarna društva (Eberhard 1969). Cesarja so v tem času bolj skrbeli notranji nemiri, na primer konflikti z muslimani v Turkestanu in nemiri domorodcev v provincah Hunan in Guanxi. Pri slednjih je vodja Hong Xiuquan združil krščanske ideje in starokitajska verovanja, sebe je razglasil za Kristusovega mlajšega brata, svojemu kraljestvu pa dal ime Taiping Tianguo ali Nebeško kraljestvo Taiping, po čimer je imenovana tudi vstaja – Taipinška vstaja. Gibanje je bilo v osnovi socialno, zato je bil med kmeti odziv nanj velik. Program gibanja je bil precej revolucionaren: vso lastnino je razglasil za skupno; zemlja se je klasificirala po rodovitnosti in pravično razdelila med moške in ženske, vsak pridelovalec pa je obdržal toliko pridelka, kot ga je potreboval za družino in ostalo oddal skupnosti; upravni in davčni sistemi so bili prenovljeni; ženske so imele enake pravice kot moški, lahko so se borile in zasedale uradne položaje; tujci so bili smatrani za enake. Kmalu pa se je izkazalo, da se gibanje ne bo širše uveljavilo, poleg tega so se mandžurski vladi, preprosto zaradi večjih koristi, pridružile še evropske sile. Leta 1864 je bil zavzet Nanking, prestolnica kraljestva, Hong pa je umrl že nekaj dni pred tem (Eberhard 1969).

Nankinška pogodba iz leta 1842 je bila le ena izmed mnogih vsiljenih pogodb in konvencij, označevala pa je začetek “stoletja ponižanja” za Kitajsko. Sledila ji je Tianjinška pogodba leta 1858, po kateri je bila legalizirana trgovina z opijem, misijonarjem je bila zagotovljena zaščita, plačati je bilo treba še več odškodnine in za trgovino odpreti več pristanišč. Poleg tega so britanske in francoske čete 18. oktobra

⁸ V pinyinu Nanjing (ali Južna prestolnica).

⁹ Podobna sporazuma sta sledila leta 1844 s Francijo in Združenimi državami (Eberhard 1969).

napadle in zelo poškodovale Prepovedano mesto v Pekingu. Posledica vsega tega, in seveda druge opijske vojne je bila 24. oktobra 1860 sklenjena Prva pekinška konvencija.

Z Nankinško in Tianjinško pogodbo ter Pekinško konvencijo je Kitajska izgubila svojo politično neodvisnost, saj je dopustila prisotnost tujcev, tujih oboroženih sil in njihov gospodarski vpliv z vsiljenimi škodljivimi dobrinami in preko plačevanja reparacij (UKEssays 2014).

Francija je leta 1862 zasedla Cochinchina¹⁰, leta 1864 Kambodžo, leta 1874 Tongking¹¹ in leta 1883 Annam¹². To je leta 1884 pripeljalo do vojne med Kitajsko in Francijo (Eberhard 1969).

Leta 1894 zaradi Koreje oziroma njenega neurejenega položaja, ki se vleče od leta 1885, izbruhne prva sino-japonska vojna, po kateri Kitajska izgubi Formozo¹³ in protektorat nad Korejo. Kitajska vojno izgubi, ker je povsem brez moderne oborožitve. V tistem času vladajoča cesarica vdova Cixi¹⁴ kljub siceršnjim sposobnostim in relativno dobro izobrazena ni doumela, da bi bila modernizacija za Kitajsko nujna in da so Evropejci povsem drugačna grožnja kot barbarska plemena in pirati iz preteklosti. Želje po reformah so se sicer pojavljale, vendar so bili reformisti razdeljeni v dve skupini: prvi so bili za prevzem določenega dela tehničnega znanja iz tujine, brez sprememb sestave družbe in brez sprememb sestave vlade, drugi so zagovarjali temeljite spremembe. Leta 1898 je cesar zaradi vpliva Kang Youwei-ja¹⁵ izdal nekaj dekretov, ki naj bi temeljito preuredili področja izobrazbe, prava, trgovine in vojske. Ti ukrepi sicer niso bili slabi; zbudili pa so odpor med plemstvom. Med vsem tem dogajanjem se je zopet pokazala razlika med severom in jugom: slednji je bil tudi zaradi odprtosti tujim vplivom bolj naklonjen reformam in sodelovanju z Veliko Britanijo in Japonsko z namenom pridobivanja novih znanj. Sever je bil bliže Rusiji in nenaklonjen Japonski in Veliki Britaniji (Eberhard 1969).

Ko je Cixi ugotovila, da cesar Guangxu¹⁶ z reformami misli resno, je odločno ukrepala in pravzaprav izvedla državni udar. Cesar je do smrti ostal ujetnik v palači blizu

¹⁰ Kochi.

¹¹ Tonkin.

¹² Vietnam.

¹³ Tajvan.

¹⁴ Na dvor je prišla kot priležnica, kasneje pa je praktično vladala Kitajski.

¹⁵ Učenjak, kaligraf, politični mislec in reformist.

¹⁶ Njegova mati je bila mlajša sestra cesarice Cixi.

Pekinga, reformatorji, ki niso pravočasno zbežali, pa so bili ujeti in usmrčeni. General Yuan Shikai, ki se je kasneje sam poskušal povzpeti na oblast, bi v tem času lahko odstranil cesarico in pomagal reformatorjem, vendar tega zaradi osebnih interesov seveda ni storil. Te kratke reforme so znane tudi kot stodnevne reforme. Po njih se je začela reakcionarna vlada cesarice vdove Cixi. Vendar je že leta 1900 prišlo do boksarske vstaje, gibanja proti plemstvu in Mandžuum. Pekinška vlada je uspela s pogajanjem preusmeriti gibanje proti tujcem, ni pa pričakovala takih posledic: tuje sile so nad Peking poslale vojsko, da bi zaščitile svoje odposlance in kaznovale vlado. Po zasedbi mesta so bile nekatere palače oropane, Cixi in cesar, njen ujetnik, sta bila prisiljena zbežati. Mirovni sporazum, ki je sledil, je bil za Kitajsko še ena obremenitev več. Ko se je cesarica leta 1902 vrnila, je bila zaradi okoliščin prisiljena v reforme, te pa so bile zelo skromne in nikoli popolnoma izpeljane. Namenjene so bile ustvarjenju vtisa na tujce in podpornike reformistov. Kang Youwei ni več imel vpliva, njegovo mesto je na nek način prevzel mladi kitajski zdravnik – Sun Yat Sen¹⁷. Cixi je še vedno vztrajala na svojem položaju, Yuan Shikai pa čakal na priložnost (Eberhard 1969).

Leta 1908 pa je zbolela in umrla. Pred njo je v sumljivih okoliščinah umrl zaprti cesar in ker ni imel potomcev, je Cixi za cesarja imenovala takrat dve leti starega princa Pu Yija. Otrok-cesar je skupaj z za državo neugodnimi razmerami še vzpodbudil revolucionarje. Yuan se jim je pridružil; vendar ga revolucionarji na čelu s Sun Yat-Senom sprva niso podpirali. V teh okoliščinah je vlada začela z zametki parlamentarnega vladanja: leta 1910 je ustanovila dvodomni državni zbor. Že istega leta so se začeli prvi upori proti dinastiji in Mandžurci so v skrajni sili Yuan Shikaija novembra 1911 postavili za premiera. Začela so se pogajanja, pri katerih se je Yuan še vedno nagibal k revolucionarjem, ker bi mu za uresničevanje njegovih ciljev prišli bolj prav, slednji pa so ga potrebovali zaradi njegove vojske oziroma so ga želeli vsaj odtegniti dinastičnim silam. Pogajanja so 18. decembra 1911 propadla: revolucionarji so zahtevali republiko, dinastija jim je ponujala ustavno monarhijo. Mandžurska vlada se je 12. februarja 1912 z dekretom odpovedala kitajskemu prestolu in razglasila republiko kot ustavno obliko države (Eberhard 1969).

Sun Yatsen je bil kot prvi predsednik začasne vlade prisiljen za predsednika republike imenovati Yuan Shikaija, ker je hotel preprečiti morebitne nadaljne spopade. Slednji je končno začel odkrito uresničevati svoje ambicije: kršil je ustavo, ignoriral sklepe

¹⁷ Kasneje prvi predsednik in ustanovitelj Republike Kitajske.

skupščine in se trudil republiko čimprej spremeniti v ustavno monarhijo, sebe pa postaviti za prvega cesarja nove dinastije. Poskus atentata nanj se Sunu in privržencem ni posrečil, zato so pobegnili na Japonsko. Yuan je leta 1913 parlament prisilil, da ga je izvolil za predsednika, leto za tem ga je odpravil. Taki in podobni samovoljni ukrepi so zbudili hud odpor, ki pa se ni utegnil udejaniti v večjih spopadih – Yuan Shikai je leta 1916 umrl naravne smrti (Rošker 1992).

Prva svetovna vojna je odvrnila pozornost Zahoda s Kitajske, ta položaj pa je izkoristila Japonska. Nemčiji je napovedala vojno, nato pa leta 1915 kitajski vladi poslala tako imenovanih Enaindvajset zahtev. V njih je želela na primer prepis nemških pravic v Shandongu nase in celo vrsto ukrepov, ki bi ji zagotovili obvladovanje kitajskega gospodarstva in Kitajsko spremenili v podrejeno vazalno državo. Kitajska vlada je bila prisiljena to ponižanje sprejeti. Po Yuan Shikajevi smrti leta 1916 je namreč sledilo obdobje nestabilnosti, med katerim se je cela vrsta lokalnih močnikov borila za oblast, zato je to obdobje znano tudi kot doba vojskovodij ali obdobje vojaških vodij. Ti oblastizeljni posamezniki so bili različnih prepričanj, zaradi njihovih ambicij pa so najbolj trpeli lokalni kmetje (Rošker 1992).

Leta 1919 je na mirovni konferenci v Versaillesu Kitajska zahtevala razveljavitev Enaindvajsetih zahtev in konec tujih privilegijev na svojem ozemlju. Zavrnitev teh zahtev in prepis bivših nemških pravic na Japonsko je bil povod za nemire, zlasti med izobraženci in študenti. Demonstracije so dosegle vrh 4. maja 1919 in se zavzemale za »vrnitev Kitajske Kitajcem, boj za narodne pravice ter kazen za kolaboracioniste.« (Rošker 1992, 170). Ker so demonstracije postajale nasilne, je policija nekaj študentov priprla. V znak protesta proti temu sta odstopila minister za izobraževanje in rektor pekinške univerze. Ko je vlada julija istega leta nadaljevala s pripori, se je pokazalo, da je gibanje 4. maja dobilo podporo širših slojev prebivalstva. Enotedenska splošna stavka v Shanghaiju se je namreč razširila v protestne zборе v vseh večjih kitajskih mestih. Posledično je vlada izpustila zaprte študente, odstavila nekaj politikov, naklonjenih Japonski, delegacija v Versaillesu pa ni podpisala mirovne pogodbe. Gibanje 4. maja je pomembno tudi zato, ker vzpodbudi nove načine razmišljanja in kulturno prenovo. Izkaže se namreč, da bo potrebno krepko prevetriti in spremeniti tradicijo in vrednote. K temu so prispevali tudi intelektualci, ki so študirali v tujini. Začeli so kritizirati konfuciansko miselnost, predvsem njeno hierarhično strukturo. Tradicionalni centralistični sistem oblasti so želeli nadomestiti z demokracijo, stari sistem izobraževanja pa z evropsko znanostjo. Kot pomemben korak k dostopnosti

izobraževanja in kulture se je namesto klasične kitajščine vse več uporabljal moderni kitajski jezik (Rošker 1992).

Velik vpliv na razvoj dogajanja je imela oktobrska revolucija; leta 1921 je v Shanghaiju ustanovljena Komunistična stranka Kitajske¹⁸ pod vodstvom Chen Duxiuja, Li Dazhaoa in Mao Zedonga (Rošker 1992).

Kitajska je morala pred ustanovitvijo Ljudske republike še skozi nekaj pretresov. Eden izmed njih je bila prva revolucionarna državljanska vojna, ki se je začela zaradi nasprotovanja Ljudske stranke¹⁹ posameznim generalom. Ti so v želji po oblasti na lokalni ravni zviševali dajatve in obresti. Z Guomintangom se je v letih 1923-24 v povezala tudi Komunistična stranka, a ne za dolgo; že leta 1926 je zaradi različnih interesov in nezaupanja prišlo do spora in kmalu do druge državljanske vojne, ki se je vlekla do leta 1937 (Rošker 1992).

Leta 1925 Sun Yatsen umre, nadomesti pa ga general Jiang Jieshi²⁰. V času, ko je obračunal z generali, je komunistična stranka pod Mao Zedongom v provinci Jiangxi ustanovila republiko z močno vojsko in razdelila zemljo med kmete. Notranje nemire izkoristijo tudi Japonci, in sicer leta 1931 zasedejo Shenyang²¹. Kitajske čete sodobno opremljenim japonskim niso kos, protest pri Društvu narodov pa nima odziva, zato Japonska v nekaj letih zasede vso severozahodno Kitajsko. Kasneje iz Društva narodov enostavno izstopi in marca leta 1932 ustanovi državo Mandžurijo z zadnjim mandžurskim cesarjem Pu Yijem kot marionetnim vladarjem. V Jiangxiju je pritisk na Maove čete premočan, zato jih leta 1934 odpelje na dolgi pohod proti severu, ki traja celo leto – prehodijo pa enajst provinc in 12.000 kilometrov, preden se ustalijo v mestu Yan'an v provinci Shaanxi (Rošker 1992).

Tako prebivalstvu, kot nekaterim generalom Jiang Jieshijeve vojske je, sploh v luči japonske okupacije, dovolj notranjih spopadov, zato je leta 1937 ustanovljena protijaponska fronta. Protijaponska vojna traja do leta 1945, leta 1941 pa zaradi japonskega napada na Pearl Harbor Kitajska Nemčiji napove vojno in postane zaveznica zahodnih sil in Sovjetske zveze. Vendar še po koncu druge svetovne vojne ni miru; po neuspeli koaliciji se med nacionalisti in komunisti začnejo spopadi, ki se nadaljujejo v

¹⁸ V nadaljevanju besedila tudi KKP (Kitajska komunistična partija) ali Komunistična partija Kitajske.

¹⁹ Kuomintang ali Guomintang.

²⁰ Chiang Kai-shek ali Čang Kaj-Šek (Čangkajšek).

²¹ Takrat pod imenom Mukden.

državlansko vojno, vse do leta 1949. Takrat pade Nanjing, prestolnica nacionalistov, vlada Republike Kitajske pa se najprej umakne v Guangzhou, nato v Taipei na Tajvanu, kjer Republika Kitajska še danes obstaja. Mao Zedong 1. oktobra 1949 na Trgu nebeškega miru razglasi ustanovitev Ljudske republike Kitajske (Rošker 1992).

3.3 Neenakost gospodarske in politične tranzicije

Kot je že bilo omenjeno, je Kitajska v gospodarskem merilu zelo uspešna država, razlog za to pa je nedvomno uspešna tranzicija iz planskega v tržno gospodarstvo.

Na splošno lahko gospodarski razvoj sodobne Kitajske razdelimo na dve obdobji: in sicer od leta 1949 do smrti Mao Zedonga oziroma do leta 1978 in od leta 1978 naprej (Saje in drugi, 165).

Po ustanovitvi Ljudske republike Kitajske leta 1949 je Komunistična partija Kitajske do leta 1952 izvajala tako imenovano politiko obnove, pri kateri je bila cilj ekonomska rehabilitacija nove države. Po uspešno doseženem cilju, ki je vključeval obnovljeno najvišjo predvojno raven važnejših izdelkov v industriji in kmetijstvu, so nadaljevali s sovjetskim modelom prvega petletnega plana – sovjetskim zato, ker so potrebovali zgled za oblikovanje centraliziranega tržnega sistema. V tem sistemu je bil pomemben popoln nadzor nad podjetji in institucijami, ki so jih nacionalizirali. Prva petletka je bila sprva uspešna, vendar so številni problemi vzpodbudili Mao, da se je začel zavzemati za radikalnejše spremembe ciljev in metod. Dva sistema, ki sta se pojavila kot odgovor in morebitna izboljšava, sta bila maoistični model in zmerni leninistični model. Maoistični model je bil, kot že ime pove, rezultat Maove težnje po radikalnih spremembah. To je pomenilo politiko “velikega skoka naprej” s še hitrejšo gospodarsko rastjo in mobilizacijo vsega prebivalstva. Problem takega načina delovanja je bil, da je temeljil na ideoloških predpostavkah, da je možno z mobilizacijo in politizacijo množic izkoristiti dotlej še ne dovolj izkoriščeno delovno silo. Posledice so bile med drugim tudi velike lakote, zaradi katerih je umrlo več milijonov ljudi. Partija je priznala zmoto in kot odgovor in drugo reakcijo na pomanjkljiv sovjetski model v letih 1961-1965 izvajala zmerni ali leninistični model. Njegova značilnost je bila večja zmernost pri načrtovanju razvojnih ciljev in prilagoditev modela kitajskim razmeram. Ker je vse skupaj pomenilo odmik od politike velikega skoka, se je Mao počutil ogroženega in menil, da Kitajska izgublja svoj revolucionarni duh. Razvil je nov koncept, pri čemer je

moral paziti, da ne bi očitno ponavljal starih napak s hudimi posledicam. Razlika v primerjavi s prvim maoističnim modelom je bila, da je pri kulturni revoluciji šlo za politični boj. Gospodarska politika je torej bila le sredstvo za doseg ciljev in s tem podrejena pobudnikom kulturne revolucije. Poleg tega se je omejila na mestno gospodarstvo in uradništvo. Daljnosežen vpliv revolucije se je pokazal z zmanjšanim uvozom tuje tehnologije in manjšimi zahtevami po tehnološkem napredku, vse zaradi sovraštva do tujcev ter zaprtjem univerz, kar je seveda povzročilo pomanjkanje visoko izobraženega osebja (Saje in drugi 2006).

Leto 1971 je prelomno, ker je pomenilo delno umiritev razmer in začetek obnove stikov z drugimi državami - med prvimi je bila prav Jugoslavija; poleg nje pa še Francija, Kanada in Anglija. Leta 1972 je Kitajsko obiskal ameriški predsednik Nixon, vse skupaj pa je Kitajsko vključilo v svetovno dogajanje. Na področju notranje politike so bile spremembe počasnejše. Leta 1973 je 10. kongres kitajske komunistične partije pomenil neke vrste kompromis med obema političnima strujama, radikalno s predsednikom Maom, ki je zagovarjala revolucionarne metode, ki ne bi več škodile proizvodnji in zmerno s premierjem Zhou Enlajem, ki se je zavzemala za "normalno delovanje državnih institucij, hitrejšo gospodarsko rast in popuščanje napetosti v zunanjih odnosih, predvsem proti Ameriki in zahodnim državam" (Saje in drugi 2006, 27). Pojavi se torej težnja po hitrejšem gospodarskem razvoju, vendar bi ga lahko delno zavrla radikalna struja zaradi vztrajanja pri preživelih načelih.

Ravno radikalna struja kmalu po kongresu sproži politično kampanjo z večimi cilji: med drugim kritizirajo Konfucija in prikrito Zhou Enlaja. Vendar množice niso več tako zagrizeno sodelovale in po slabem letu delovanja je kampanja zamrla (Saje in drugi 2006).

Zhou Enlai, močan nosilec zmerne, bolj pragmatične politike, je zaradi bolezni v tem času začel iskati primerne naslednika. To je bil Deng Xiaoping, ki januarja leta 1975 na 4. zasedanju vseljudskega kongresa dobi položaj prvega namestnika premiera, poleg tega pa tudi partijsko funkcijo člana politbiroja CK²² in položaj poveljnika generalštaba kitajske vojske. Zhou na kongresu kot zaželeni cilj izpostavi štiri modernizacije: kmetijsko, industrijsko, znanstveno-tehnološko in vojaško. Za doseg le-teh bi bila nujna sprememba politike in uvoz tuje tehnologije. V obdobju sodelovanja Zhouja in Denga so sprejeti prvi reformni ukrepi za stabilnejše poslovanje gospodarstva in

²² Centralnega komiteja.

izboljšanje položaja strokovnjakov. Vse skupaj seveda ni bilo vseč politikom radikalne struje. Zhou je bil v predobrem položaju za neposredno kritiko, zato je bil njihova glavna tarča Deng (Saje in drugi 2006).

Leto 1976 je bilo politično zelo pestro. Po smrti Zhou Enlaija januarja se je pojavila nova politična osebnost – Hua Guofeng – ki ga je za vršilca dolžnosti premiera izbral Mao. Hua je sicer izviral iz radikalne struje, bil pa je dovolj pragmatičen, da se je zavedal pomembnosti kompromisa z zmerno strujo in bi bil lahko primeren za umiritev političnih razmer. Položaj so ponovno zapletli radikalci, ki niso dovolili žalovanja za pokojnim premierjem. V odgovor so začeli demonstrirati študenti v Nanjingu, nato pa so posamezniki in skupine pred kitajskim dnevom mrtvih²³ začeli polagali cvetje in vence sredi Tiananmena v Pekingu. Prvo množično in samoiniciativno izražanje volje ljudi po revoluciji je vznemirilo politično vodstvo in padla je odločitev o ponovni vzpostavitvi reda, z odstranitvijo cvetja vred. Ko se je v noči na 5. april to zgodilo, so naslednji dan izbruhnile demonstracije, ki so se razvile v spopade s policijo. Vse skupaj se je nasilno končalo, tudi s priprtjem najbolj vztrajnih demonstrantov. Tako imenovani tiananmenski incident je oblast razglasila za protirevolucionaren upor. Posledično je bil Deng Xiaoping razrešen z vseh političnih funkcij, Hua Guofeng pa imenovan za premiera in prvega namestnika predsednika KKP. S tem je radikalcem le delno uspelo uresničiti cilje: Deng še vedno ni bil povsem uničen, Hua Guofeng pa tudi ne dobrodošel na trenutnih položajih, saj so jih želeli zase (Saje in drugi 2006).

Kulturna revolucija se je zares končala leta 1976 z Maovo smrtjo. Vendar so se že prej pojavile težnje po zmernejši in bolj pragmatični politiki in nasprotovanja metodam revolucije. Težava je bila v tem, da so negativni pojavi daleč presejali kakršnekoli pozitivne dosežke kulturne revolucije. Na splošno se je izboljšal odnos med izobraženci in ostalim prebivalstvom in položaj žensk, vendar je dejstvo, da so bile krivice in zlorabe preprosto prevelike, da bi država še naprej delovala na tak način (Saje in drugi 2006).

Po Maovi smrti jeseni 1976 se je Hua Guofeng odločil prevzeti oblast, zato se je med drugim znebil glavnih še preostalih voditeljev radikalne struje. Tako imenovano "bando četverice"²⁴ je dal zapreti in jim naprtil vso odgovornost za napake in zločine, storjene v času kulturne revolucije. Ker se načini dela z množicami niso spremenili in je bilo

²³ Pinyin: qingmingjie, praznuje se 5. aprila.

²⁴ Tudi »tolpa štirih«, med njim je bila tudi Maova vdova.

rehabilitirano večje število ljudi, ki so bili preganjani med kulturno revolucijo, je bila nakazana tudi vrnitev Denga. Ta se ni strinjal s Huajevo politiko velikih investicijskih projektov in je zahteval spremembo ocene tiananmenskega incidenta. Ker ni želel sprejemati političnih kompromisov, je bila njegova vrnitev postopna, vseeno pa so mu na seji Centralnega komiteja “vrnili vse nekdanje funkcije: podpredsednik KKP in član stalnega komiteja CK, namestnik premiera, podpredsednik vojaške komisije KKP in šef generalštaba kitajske vojske” (Saje in drugi 2006, 31). Deng je bil odločen glede izpeljave reform, saj je obstoječa kriza sistema omogočala spremembe – tudi spremembe ideoloških izhodišč kitajske družbe. To bi pomenilo učinkovitejše gospodarstvo ne glede na ideologijo in s tem misel o podrejenosti politike gospodarskim interesom (Saje in drugi 2006).

Ideoloških premikov se je bilo treba zaradi političnih nasprotnikov lotiti previdno. Spomladi 1978 je bila zastavljena teza, “da je “praksa edini kriterij za preverjanje resnice””. Teza je sicer sprožila burne reakcije, vendar jo je med drugim podprla tudi vojska. Na 3. plenumu CK decembra 1978²⁵ se je s potrditvijo novih usmeritev začelo izvajanje gospodarskih reform, predvsem pa je bil zavrnjen Hua Guafengov program kolektivizacije v kmetijstvu. Namesto tega se je uveljavil sistem pogodbenega zakupa zemljišč, kjer je bila osnovna enota družina. Druga pomembna reformna novost so bile posebne gospodarske cone, kjer bi poskusno omogočili priliv tujega kapitala in tehnologije in preizkušali, kako deluje sodobno tržno gospodarstvo. Zdelo se je, da je možna politika odpiranja in sproščanja pravil na vseh področjih, in da gre za poskuse uvajanja demokracije. Vendar to ni bilo čisto res: ko so se pojavile ostrejšje kritike političnega sistema in zahteve po uveljavljanju človekovih pravic, so bile meje dovoljenega na novo ostro začrtane, marca 1979 pa zaprti vsi, ki so si preveč dovolili. Deng je “poudaril nedotakljivost štirih glavnih principov: 1. marksizem, leninizem in misli Mao Zedonga; 2. vodilna vloga komunistične partije; 3. socializem; 4. diktatura proletariata” (Saje in drugi 2006, 32-33). To je storil tudi zato, ker je bil mnenja, da Kitajska še ni pripravljena za tak, preveč svoboden način razmišljanja in bi to prineslo nered (Saje in drugi 2006).

²⁵ Za orientacijo: marca 1978 je bila sprejeta (tretja) ustava; prva leta 1954, druga leta 1975.

Po vseh političnih obračunavanjih in zamenjavah kadrov, med drugim formalnem odstopu Hua Guofenga s položaja predsednika²⁶ CK KKP in po umiku Denga v ozadje, pa so se pokazale ideološke razlike med reformisti oziroma razcep na liberalnejše, ki so bili za hitrejše reforme in odpiranje države, in konzervativnejše, ki so zahtevali strožji nadzor nad reformami in počasnejše odpiranje (Saje in drugi 2006).

Po letu 1976 je torej sledil popravek modela kulturne revolucije s štirimi modernizacijami, po letu 1978 pa reformna politika, ki je med drugim pomenila hitrejše vključevanje v svetovno gospodarstvo, decentralizacijo odločanja, posodabljanje birokratskega aparata, nov položaj vojske in pluralizacijo gospodarstva. Zaradi razcepov med strujami reformistov in njihovih spremenljivih vplivov so tudi reformni procesi potekali ciklično; vse pod Dengovim nadzorom in z njegovim usmerjanjem iz ozadja (Saje in drugi 2006).

Poskušal je ubrati kompromisno pot, in sicer tudi s teorijo, potrjeno na 12. kongresu KKP septembra 1982. V tej teoriji, teoriji socializma s kitajskimi posebnostmi, primarno vlogo planiranja dopolnjuje vloga trga, proti neprimernim ideološkim vplivom zahoda pa je treba razvijati socialistično duhovno civilizacijo. Kljub temu so se nasprotovanja med strujama razvnela v obliki kampanj, gibanj in pobud, ki so posledično pomenile tudi zamenjave nekaterih politikov. Še vedno so prevladovale težnje po gospodarskih reformah; leta 1987 je bil na 13. kongresu KKP predstavljen nov koncept partije, ki naj bi samo usklajevala različne interese v pluralistični družbi in ne bila več edini odločevalec na vseh področjih. Reformna politika se je kmalu izkazala za problematično, prav tako ni delovala cenovna politika, ki naj bi jo omilila. Okrepil se je položaj Li Penga²⁷. Posledica kriznih razmer so bile razprave nekaterih intelektualcev, v katerih so se zavzemali za temeljitejše spremembe gospodarskega in političnega sistema (Saje in drugi 2006).

Ko smrt Hu Yaobanga²⁸ maja 1989 uradno ni bila primerno obeležena, so se študenti v Pekingju odzvali z demonstracijami in prinašanjem cvetja na Tiananmen. Gibanje, ki se je zavzemalo za demokratizacijo, je postalo množično; študentje so na trgu vztrajali do 4. junija, ko je oblast s pomočjo vojske demonstracije krvavo zatrla. Posledice so bile prevlada konzervativne struje in uvedba varčnejše politike za reševanje gospodarske krize. Obenem se je vodstvo države moralo soočiti z valom kritik iz tujine zaradi načina

²⁶ Junija 1980.

²⁷ Med drugim kitajski premier in visoko rangiran komunistični funkcionar.

²⁸ Sodelaved Deng Xiaopinga, komunistični funkcionar in izvajalec reform.

zatiranja demonstracij in izgubljenih študentskih življenj. Pred morebitno prevlado politike, ki bi zaustavila reforme in uporabila stare metode vladanja, je z zamenjavami nekaterih voditeljev spet posredoval Deng – čeprav je bilo prav z njegovim privoljenjem zatrto študentsko gibanje, ki se mu je zdelo grožnja politični stabilnosti. Kot vodja partije se je tako na političnem prizorišču pojavil Jiang Zemin²⁹. Poleg tega je v začetku leta 1992 Deng s turnejo po južni Kitajski in z govori, v katerih je podpiral reformno politiko, le-tej dal nov zagon (Saje in drugi 2006).

Kot je že običajno v kitajski politiki, so prej nakazano gospodarsko reformno usmeritev potrdili na 14. kongresu KKP oktobra 1992. Za vzpostavitev sodobnega socialističnega tržnega ekonomskega sistema so se zavzemali za pospešene reforme, odpiranje v svet in modernizacijo; vsa prizadevanja pa so zgostili v uradno doktrino – Deng Xiaopingovo teorijo graditve socializma kitajskih posebnosti. Ob pretežno neoviranem izvajanju reform je bila gospodarska rast do leta 1995 nad 10%. Še ena posledica reformnih usmeritev je bilo spremenjeno razmerje moči v kitajskem političnem vodstvu – Jiang Zemin je zasedel vse ključne položaje, ob njem pa so bili reformno usmerjeni strokovnjaki, neobremenjeni z dogodki iz leta 1989. Kitajsko gospodarstvo se je sredi devetdesetih let moralo prilagajati: pokazali so se znaki pregretosti, pritiski inflacije in nasičenost trgov. Potrebno je bilo torej natančno nadzorovati in usmerjati gospodarske tokove v izogib krizi (Saje in drugi 2006).

Že leta 1997 se je pojavila naslednja težava in sicer azijska finančna kriza. Zaradi medsebojnih gospodarskih povezav in upada medsebojne trgovina je bilo seveda ogroženo tudi kitajsko gospodarstvo, najbolj v letih 1998 in 1999. Ustrezni ukrepi, med njimi so bili tudi povečan izvoz v Ameriko in Evropo ter večje državne naložbe za povečano povpraševanje na domačem trgu, so preprečili hujše upadanje gospodarske aktivnosti in finančno nestabilnost širše regije. Poleg domače valute je Kitajska zaščitila tudi hongkonški dolar in omilila vpliv krize na tamkajšnje gospodarstvo. Nemotena stabilnost gospodarstva je imela tudi politični pomen: Hong Kong je 1. julija 1997 ponovno prišel pod kitajsko suverenost. Politika “ena država, dva sistema”, po kateri naj bi Kitajska prevzela samo nadzor nad obrambo in zunanjo politiko območja, na ostalih področjih pa naj bi še 50 let veljal isti sistem, je namreč mišljena kot model za pridružitvev Tajvana matični deželi. Vrnitev Hong Konga je obenem sprožila val

²⁹ Predsednik Ljudske republike Kitajske (1993-2003).

nacionalizma, ki je bil dobrodošel za zapolnitev ideološke vrzeli v vedno bolj gospodarsko usmerjeni državi (Saje in drugi 2006).

Po 15. kongresu KKP septembra 1995 se je bilo nujno spopasti s kroničnimi problemi kitajskega gospodarstva: preobsežno državno birokracijo, neuspešnostjo velikih državnih podjetij in korupcijo. Čeprav jih ni bilo možno v celoti odpraviti, so bile posledice odpravljanja vsekakor vidne – morda najmanj otipljive na področju korupcije, kjer so s poostrenimi mehanizmi nadzora in razkritjem nekaj odmevnih primerov načeli le vrh ledene gore. V državni upravi je delo izgubila približno polovica javnih uslužbencev, velik uspeh pa je bilo tudi preoblikovanje državnih podjetij³⁰. Slednje je bilo poseben izziv, ker so bila velika državna podjetja obenem socialne ustanove za svoje uslužbence. Razdelili so jih na take, ki jih je bilo zaradi pomena za državo nujno ohraniti in take, ki so jih prodali zasebnikom, oddali v zakup, ali pustili, da gredo v stečaj. V tem primeru so za pomoč delavcem ustanavljali centre za njihovo prezaposlovanje. Ta ukrep je bil v pomoč tudi nekdanjim delavcem za državo pomembnih podjetij, ki so se sicer ohranila; obenem s finančnimi reformami, sodobnimi metodami upravljanja in zlitji v močnejša združenja so se še vedno dogajala množična odpuščanja (Saje in drugi 2006).

Kljub vsem ukrepom je domača potrošnja stagnirala, z njo pa tudi gospodarska dejavnost ni oživela, kot je bilo mišljeno. Ob povečani socialni negotovosti, ki se je dogajala zaradi procesov privatizacije, so ljudje morebitne dodatne prihodke raje prihranili, kot da bi jih vlagali. Na neugodne razmere so vplivala tudi sprva nezaključena pogajanja o vstopu Kitajske v svetovno trgovinsko organizacijo leta 1999³¹. Vse te družbene spremembe so se seveda odražale v teoriji vladajoče ideologije. To je februarja 2000 predstavil predsednik Jiang Zemin, strnjeno v geslo “Tri zastopstva”. Po njih KKP zastopa razvojne težnje naprednih proizvodnih sil, usmeritev razvite kulture in interese velike večine kitajskega ljudstva. Z veliko večino kitajskega ljudstva so mišljeni vsi sloji, tudi novi kapitalisti – KKP torej ni več samo stranka delavskega razreda, poskuša se prilagoditi razmeram in preseči razredne delitve. S tem lahko kapitalisti zasedejo visoke strankarske položaje in sodelujejo v političnem procesu. Leta 2002 so na 16. kongresu stranke to teorijo dodali misli Mao Zedonga in v teoriji Deng Xiaopinga in s tem odprli nove poti socializmu s kitajskimi posebnostmi.

³⁰ Takrat obstajajo zakoni o zasebni lastnini, te pa še ni v ustavi.

³¹ Kitajska postane članica leta 2001 (Kitajska je članica WTO 2001).

Vse predvidene politične reforme so bile mišljene le v okviru sedanjega političnega sistema. Delno se je zamenjalo tudi politično vodstvo: Hu Jintao je s položaja podpredsednika države prišel na čelo partije. Marca 2003 je bil imenovan tudi za predsednika države, novi premier pa je postal Wen Jiabao. Jiang Zemin je kot predsednik osrednje vojaške komisije ohranil vpliven položaj do septembra 2004, njegovi privrženci pa so večinoma ostali na svojih položajih. Zato je bila vodstvena struktura politično neenotna – Jiang Zeminova struja je ovirala iskanje novih rešitev in s tem novo partijsko in državno vodstvo, torej tudi Hu Jintao in Wen Jiabao. Novo vodstvo pa je določilo nove prioritete, ki so bolj ustrezale ljudstvu in imele podporo znanstvenih krogov. V središču prizadevanj je bil tako imenovani koncept znanstvenega razvoja z izhodiščem v človeku in njegovih interesih. Cilj 16. kongresa je doseči “družbo zmernega blagostanja” do leta 2020. V tej družbi “naj bi učinkovita in nekoruptivna vlada brez zahodnega tipa demokracije omogočala večje blagostanje in družbeno mobilnost” (Saje in drugi 2006, 43). Sprejeta je ideja o srednjem razredu.

Oktobra 2003 je KKP sprejela dva pomembnejša predloga: predlog o nadaljnjem izboljšanju ekonomskega tržnega sistema s prestrukturiranjem gospodarstva in oživitvijo starih industrijskih baz na severozahodu, in predlog o spremembi dela državne ustave iz leta 1982 (Saje in drugi 2006).

Problemi, s katerimi se je morala soočiti vlada v tem obdobju, so bili: zaostalo kmetijstvo in nizki dohodki kmetov, naraščajoče število brezposelnih in neenakomeren razvoj podeželja in mest ter vzhodnih in zahodnih regij. Wen Jiabao je v poročilu o delu vlade kot prioriteto pri gospodarskem razvoju navedel blaginjo ljudi, v prid kateri naj bi zmanjšali davke kmetom in nudili finančno podporo podeželju, preoblikovali delo vlade na vseh ravneh ter zmanjšali število vladnih uslužbencev. Izziv, ki je izpostavil probleme v politiki, gospodarstvu in družbi, je bila epidemija SARSa. Še posebej so se pokazale pomanjkljivosti v sistemu javnega zdravstva in neučinkovitost javnih služb. Neuravnotežen gospodarski razvoj je imel za posledico prekomerno izkoriščanje naravnih virov in malomaren odnos do varovanja okolja, ob tem pa se je v prvi polovici leta 2004 povečal problem nezadostne preskrbe z energetske in vodnimi viri. Varovanje okolja je vsaj načeloma postalo del strategije trajnostnega razvoja. Vsa retorika o usklajenem in trajnem ekonomskem in družbenem razvoju, ki ima za temelj vsega ljudi, omenjanje participacije javnosti in harmonije med človekom in naravo je zaradi notranjih nasprotij – zgolj retorika. Večina dobrih sklepov ostaja na papirju,

opazen pa je porast represivnih ukrepov, predvsem v obliki nadzora nad drugače mislečimi, nadzora informacij in blokade neželenih vsebin na spletu.

3.4 Odnosi z Jugoslavijo in Slovenijo

Na odnose med Ljudsko republiko Kitajsko in Jugoslavijo so vedno vplivali odnosi med Kitajsko in Sovjetsko zvezo, Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo ter odnos obeh držav ter ZDA. Tako je na primer spor med Jugoslavijo in SZ zaradi resolucije informbiroja pomenil negativno mnenje KP Kitajske o jugoslovanskih predstavnikih KP – ti naj bi kršili osnove marksizma-leninizma. Ko je Jugoslavija s telegramom 4. oktobra 1949 priznala Ljudsko republiko Kitajsko kot edinega predstavnika kitajskega ljudstva, kitajska vlada na telegram ni odgovorila vse do leta 1954. Od leta 1955 do 1958 sta državi imeli aktivne odnose, kar je pomenilo veleposlanike obeh držav, izmenjave večih delegacij, podpise večih sporazumov, sodelovanje na politični in kulturni ravni, na primer gostovanje Slovenskega okteta v Pekingu in obisk kitajskega cirkusa v Ljubljani ter večje število pozitivnih objav v časopisih. Po letu 1958 so postala kitajska stališča zaradi ukvarjanja z notranjimi zadevami bolj radikalna, prav tako so se poslabšali kitajsko-sovjetski odnosi. Jugoslavija in Sovjetska zveza pa sta ravno po letu 1956 začenjali spet sodelovati. Zato je med Ljudsko republiko Kitajsko in Jugoslavijo prihajalo do sporov; med drugim je Kitajska napadla politiko gibanja neuvrščenih držav in jugoslovansko vlogo v gibanju. Sporen je bil tudi program Komunistične partije Jugoslavije iz leta 1958, v katerem so poudarili notranjo samostojnost in enakopravnost komunističnih partij. Istega leta so v Pekingu zavrnili sprejetje jugoslovanskega veleposlanika, zato je bil vrnjen tudi kitajski. S stopnjevanjem kritik in očitkov o jugoslovanskem revizionizmu je Jugoslavija ocenila, da se je ustavil razvoj gospodarskih odnosov med državama; odpovedala je vse trgovske dogovore. Kitajska je od 1958 do 1963 Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo kritizirala ločeno, po letu 1963 pa obe državi skupaj (Saje in drugi 2006, 127–136).

Leta 1963 se je dogajal drugi vrh kitajske kritike Jugoslavije; kot osnova je služil članek z naslovom “Ali je Jugoslavija socialistična država?”. Odgovor je bil, da seveda ni. Kitajska je kritizirala prisotnost zasebnega kapitala in podjetij v Jugoslaviji. Z vsemi posledicami tega naj bi Jugoslavija omogočila imperialistični monopolni kapitalizem. Obenem naj bi bila zaradi prejemanja ameriške pomoči “vazal ameriškega

imperializma” in z medsebojnimi pogodbami naj bi ZDA pridobile možnost nadzora nad jugoslovansko vojsko in zunanjo politiko, financami in bančništvom, možnost vmešavanja v notranjo politiko itd.. Poleg tega so Jugoslavijo obtožili, da je pokvarila osvobodilne vojne po svetu in ohromila boje ljudstev proti imperializmu. Jugoslovanska stran je kategorično zavračala očitke o vpeljevanju kapitalizma in kitajske kritike označila za laži, podatke, ki so jih uporabili za argumente pa za izmišljene (Saje in drugi 2006, 127–136).

Po avgustu 1968 so se medsebojne obtožbe končale, odnosi pa so se začeli izboljševati. Podpisan je bil nov trgovinski sporazum. Odnos Kitajske se je odločilno spremenil šele po konferenci neuvrščenih držav, septembra 1970 v Lusaki. Javno je bilo izraženo pozitivno mnenje o gibanju in priznanje Jugoslaviji in Titu za aktivno vlogo v njem. Izboljšanje odnosov je bilo še dodatno potrjeno s prihodom jugoslovanskega veleposlanika v Peking in kitajskega v Beograd. Partijski odnosi kljub temu niso bili obnovljeni. Leta 1971 je bila na obisku prva kitajska politična delegacija po letu 1958. Leta 1974 je sledil podpis pogodbe o sodelovanju na področju znanosti in tehnike. Po smrti Mao Zedonga in koncu “tolpe četverice” se je sodelovanje še okrepilo (Saje in drugi 2006, 127–136).

Naslednji pomemben dogodek v odnosih med državama je bil obisk Tita na Kitajskem septembra 1977, pomenil je prvi uradni in prijateljski Titov obisk Ljudske republike Kitajske. Velik del vsebine pogovorov med njim in Hua Guafengom je zavzemalo gibanje neuvrščenih. Hua je leta 1978 obisk vrnil in s tem potrdil prijateljske odnose med državama; to je bil tudi njegov prvi obisk Evrope. Poleg teh dveh obiskov sta si državi samo leta 1977 izmenjali trideset delegacij (Saje in drugi 2006, 127–136).

Ob smrti Josipa Broza-Tita 5. maja 1980 je kitajsko vodstvo poslalo več sožalnih brzojavk, v Beograd pa je odšla kitajska delegacija s Hua Guafengom na čelu. Istega leta je Deng Xiaoping objavil politiko, ki je opisovala reševanje odnosov z bratskimi strankami in državami, čeprav je bila v veljavi že prej in je vplivala na odnose z Jugoslavijo. Pomembno je bilo, da je v njej poudaril nepravilnost kritike tujih strank po vnaprej zastavljenih standardih. Stanje v vsaki državi in razmerja med družbenimi razredi so namreč različna, zato neizogibno pride do napak pri presoji. Vsaka revolucija mora najti svojo pot, glede na razmere v državi (Saje in drugi 2006, 127–136).

Po letu 1980 je Slovenija postala najpomembnejša jugoslovanska republika, sodelujoča s Kitajsko. Več slovenskih podjetij je sodelovalo predvsem s provinco Sichuan, Ljubljana je navezala prijateljske stike s Chengdujem, pri Gospodarski zbornici

Slovenije pa je delovala sekcija za pospeševanje ekonomskih odnosov s Kitajsko. Po letu 1986 so zaradi gospodarske krize in plačilnih težav kitajskih partnerjev gospodarski odnosi stagnirali; po letu 1989 in dogajanju na Tiananmenu so se politični odnosi močno ohladili. 27. aprila 1992 je Ljudska republika Kitajska priznala Slovenijo, 12. maja pa z odprtjem veleposlaništva v Ljubljani vzpostavila diplomatske odnose. Za vzpostavitev normalnih gospodarskih odnosov sta državi med leti 1992 in 1995 podpisali tri gospodarske sporazume, leta 1997 pa še sporazum o nasledstvu mednarodnih pogodb. Tudi sicer so se odnosi ves čas razvijali. Leta 1995 je Kitajsko obiskal premier Drnovšek, naslednje leto pa predsednik Kučan (Saje in drugi 2006, 127–136).

Blagovna menjava je sicer naraščala, vendar v tem času slovenska podjetja niso znala prodreti na kitajsko tržišče, zato je bilo razmerje med slovenskim izvozom na Kitajsko in uvozom iz nje močno v korist slednjega. Gospodarsko sodelovanje je hitreje naraščalo po letu 2000, povečalo se je tudi število slovenskih predstavništev, podjetij v skupni lasti in slovenskih podjetij na Kitajskem. Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 so se možnosti za sodelovanje razširile še preko odnosov med Evropsko unijo in Kitajsko (Saje in drugi 2006, 127–136).

3.5 Osnove pravnega sistema

Koncept prava na Kitajskem je precej nov, kljub dolgi tradiciji se je začel pojem uvajati konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je končalo pravno neurejeno obdobje kulturne revolucije. Vpliv tradicionalnega kitajskega pravnega sistema kljub temu ni zanemarljiv (Saje in drugi 2006).

Življenje v tradicionalni Kitajski je urejal tako imenovani kozmični red, po katerem naj bi se ravnali tudi ljudje in če se ne, se posledice lahko izrazijo v naravnih katastrofah: poplavih, slabih letinah, boleznih. Odnosi med ljudmi naj bi odsevali ta naravni red, brez poseganja oblasti. Pri takem mišljenju se ločeno dojetje prava oziroma pravna šola v zahodnem pomenu seveda ni razvila. V skladu s težnjo po nevmešavanju oblasti v odnose med ljudmi je bilo javno razreševanje sporov s sodnimi postopki, javnim kaznovanjem in obsojanjem nezaželeno. Bolj primerna sta bila prevzgoja s prepričevanjem in javno priznanje, ker je to pomenilo da je posameznik popravil svojo notranjo držo (David in Grasmann 1999).

Odločitev glede obstoječih sporov naj bi temeljila na pravičnosti in človečnosti; vsak primer naj bi se obravnaval posebej, upoštevajoč specifične okoliščine. Pravice in dolžnosti so izvirale iz posameznikovega položaja v družbi, zato zakoni niso bili potrebni. Poleg teh načel se je pojavljal še en (lahko rečemo) problem: sodniki niso vedeli veliko o življenju navadnega prebivalstva in niso tvorili skupnosti z njimi, zato so Kitajci spore skušali reševati izven sodišč (David in Grasmann 1999).

Tovrstna miselnost je sooblikovala konfucionizem, pri katerem so bili temelj reda medsebojni odnosi v skladu z družbenim položajem. Stroga hierarhija je pomenila, da so vsakemu članu družbe jasne njegove pravice in dolžnosti, zato naj do sporov sploh ne bi prihajalo. Proti zapisanim zakonom so konfucianci imeli še en argument: državljani bi jih poznali in morda poskušali obiti. Edina resna vloga državnih uradnikov je bila, da so predstavljali zgled za ostale ljudi. Za posameznikove človekove pravice ni bilo prostora (David in Grasmann 1999).

V nasprotju s konfucionisti so legalisti poudarjali zapisane zakone. V kriznih časih je ljudstvo težko voditi le z moralno zglednim vedenjem. Takšno razmišljanje se je izkazalo za koristno v primeru združevanja in prvega poenotenja cesarstva in med vladavino dinastije Qin. Poleg tega so vsaj pri obravnavi pred zakonom legalisti zagovarjali načelo enakosti (David in Grasmann 1999).

Zaradi odpora, ki ga je spodbudila kratka, a precej nasilna vladavina dinastije Qin, je že v času naslednje dinastije prišlo do ponovnega preobrata. Med dinastijo Han so konfucianski nauki izrinili legalistične in konfucionizem je kot uradna državna filozofija obstajal do leta 1912. Kljub temu so se in se še v pravu pojavljajo legalistični elementi, nenazadnje z zakonikoma iz časa dinastije Tang in Qing. Poleg tega je bil na Kitajskem v ospredju kazenskoopravni vidik prava in s tem odnos med posameznikom in državo (David in Grasmann 1999).

V času Republike Kitajske (od 1911 do 1949) je bila značilna močna usmeritev na Zahod. Nastali so zakon o zemljiški knjigi (1930), civilni zakonik (1929-31) in zakon o pravnem postopku (1932). Nacionalistična vlada pa je, spet po zahodnem zgledu, ustvarila ustavo, civilni zakonik, kazenski zakonik, zakon o pravnem postopku, zakon o kazenskem postopku in gospodarski zakon (David in Grasmann 1999).

Po ustanovitvi Ljudske republike Kitajske je bila bistvena graditev nove države, z lastnim ustvarjenjem, ne le sledenjem nekemu prej določenemu višjemu redu. Pri revolucionarnem modelu prava naj bi bilo to uporabno le za začetno vspostavljanje reda in vzgojo, sicer pa naj bi kasneje izginilo. Vzgoja naj bi bila namreč edini način za

poistovetenje posameznika z državo. Tradicionalno pravno mišljenje pa ima še vedno vlogo v današnjem kitajskem pravnem mišljenju; to je razvidno že iz kronologije nastanka zakonikov ob koncu 70. let: leta 1979 so nastali kazenski zakonik, zakon o kazenskem pravu in zakon proti gospodarskem kriminalu, 1982 zakon o pravnem postopku, leta 1986 pa šele temelji civilnega zakonika. Še zmeraj imata velik pomen priznanje krivde in samoobtožba, le da sta za razliko od tradicionalne Kitajske zdaj namenjena poistovetenju državljana z državo (David in Grasmann 1999).

Med leti 1949 in 1960 se je na Kitajskem odvijalo veliko kampanj proti čemu ali za kaj drugega. Problem glede prava je bil v tem, da se je vsakič dvomilo o prej prevladujočem pojmu prava in prej veljavnih zakonih. Sploh na začetku republike je bilo pravo sredstvo za obračunavanje z nasprotniki, ne za grajenje družbe. Ko se je pojavila potreba po urejanju družbenih razmer s pomočjo prava, je bil prvi zgled za to Sovjetska zveza. Vendar neposredno zgledovanje ni uspelo, leta 1960 pa je tako ali tako prišlo do preloma s Sovjetsko zvezo. Po letu 1957 je spet nastopilo kaotično obdobje glede zakonov, ki so ga poskušali urediti. V času kulturne revolucije³² pa so bile odpravljene vse pravne institucije, sodišča so bila sproti oblikovana in množična (David in Grasmann 1999).

Po smrti Mao Zedonga leta 1976 in odpravi tolpe štirih³³ je kot pogoj za politično stabilizacijo in gospodarski napredek končno prišla v ospredje vzpostavitev družbenega reda. Za to pa so bili potrebni zakoni in ustava. Kitajska je leta 1978 dobila ustavo, leta 1982 še eno, zakonodajna dejavnost pa od takrat naprej neprekinjeno teče. Med velikim številom nastajajočih zakonov so nastali tudi predpisi za urejanje zunanje trgovine in tuje investicije na Kitajskem. Za seznanjanje ljudi z novimi zakoni so uporabili vzgojne kampanje, začelo pa se je tudi grajenje sodnega sistema in izobraževanje pravnikov (David in Grasmann 1999).

3.5.1 Ustava Ljudske republike Kitajske

Sedanja ustava Ljudske republike Kitajske je bila sprejeta 4. decembra leta 1982, dopolnjena pa 12. aprila 1988, 29. marca 1993, 15. marca 1999 in nazadnje 14. marca 2004. Ima pet delov, in sicer preambulo, glavna načela, temeljne pravice in dolžnosti

³² Med leti 1966 in 1976.

³³ Maova zadnja žena Jiang Qing, Zhang Chunqiao, Yao Wenyuan in Wang Hongwen; skupina kitajskih komunističnih funkcionarjev, vplivnih predvsem v zadnjih fazah kulturne revolucije (Encyclopaedia Britannica 2014).

državljanov, zgradbo države in del, ki opisuje oziroma definira državno zastavo, himno, emblem in prestolnico (Constitution of the People's Republic of China).

V prvem členu ustave Ljudske republike Kitajske je slednja definirana kot socialistična država pod ljudsko demokratično diktaturo, ki jo vodi delovno ljudstvo in temelji na zavezništvu delavcev in kmetov. Nadalje je že tu povedano, da je sabotaža socialističnega sistema s strani katerekoli organizacije ali posameznika prepovedana. V petem členu je zapisano, da noben zakon ali lokalna uredba ne sme nasprotovati ustavi. Kot temeljni dokument v nadaljevanju zagotavlja tudi pravico do izražanja mnenj: po 35. členu drugega dela državljanji uživajo svobodo govora, tiska, zbiranja, sodelovanja oziroma druženja in izražanja, po 41. členu naj bi imeli pravico do kritiziranja kateregakoli državnega organa ali funkcionarja. Obenem naj bi državljanji varovali interese države in družbe, enotnost države, varovali državne skrivnosti in čast. (Constitution of the People's Republic of China). Iz prakse in dejanskega dogajanja je vidno, da nekatere pravice obstajajo le na deklarativni ravni.

4 Dojemanje pojma demokracije in človekovih pravic

4.1 Demokracija kot pravica naroda

Pojem demokracije kot pravice naroda je vpeljal Sun Yat-sen kot del svoje politične misli. Ta je temeljila na treh ljudskih principih:

1. Princip nacionalizma je bil v glavnem usmerjen proti dinastiji Qing oziroma je bil mišljen kot osvoboditev izpod imperialistične nadvlade. Za doseg tega naj bi Kitajska razvila kitajski nacionalizem, ne pa etničnega nacionalizma. S tem bi združila vse različne etnične skupine Kitajske. Za to pa bi morala razviti narodno zavest, s katero bi se združila proti imperialistični agresiji.
2. Princip demokracije naj bi pomenil "vladanje ljudstva" in sicer v Sunovem primeru po zgledu zahodnih ustavnih vlad. Ljudje naj bi imeli moč izražanja političnih želja. Vendar je ta princip pomenil "pravice oziroma svobodo naroda, ne posameznika" (Rošker 1992, 172).
3. Princip narodne blaginje naj bi s pomočjo industrializacije in vrste reform pomenil izboljšanje življenjskih razmer in socialnega položaja ljudi.

(Rošker 1992, 172).

4.2 Podrejenost človekovih pravic vladi in državi

Podrejenost posameznikovih pravic ali njihovo popolno zanikanje se sicer zdi samoumevna lastnost totalitarnih režimov.

V primeru Kitajske ima podrejenost pravic osnovo v filozofijah, ki so pomagale urejati državo in so bile v nekem obdobju smiselne ali celo nujne. Konfucionizem je v ospredje postavljaj odnose med posamezniki glede na njihov položaj, ne pravice posameznikov – slednje pravzaprav sploh niso obstajale, ker jih v idealno urejeni družbi ni bilo potrebno braniti.

Legalizem je šel glede razmerja med državo in posameznikom še dlje: za ohranitev države so dovoljena vsa sredstva, torej tudi kršenje pravic posameznika.

Svoje so k tovrstni hierarhiji prispevala tudi krizna obdobja in želja po poenotenju države, ko je bila nujna ohranitev skupnosti, preden bi se sploh lahko ukvarjali s potrebami posameznikov ali njihovimi pravicami.

4.3 Nadzor vlade nad informiranjem

V današnji Kitajski nadzor nad informacijami zajema različna področja, tako tisk, kot televizijo in radio in se izvaja na več načinov. Najbolj je izpostavljena cenzura interneta, ki predstavlja potencialno sredstvo za širjenje nezaželenih informacij in idej in je delno ukročen z različnimi kontrolnimi mehanizmi, kot na primer z blokado neželenih vsebin in neuspešnim iskanjem določenih občutljivih pojmov, kot so demokracija, človekove pravice in Tiananmen. Zaradi cenzure o dogajanju na Trgu nebeškega miru se predvsem mlajše generacije sploh ne zavedajo dogodka oziroma le-ta ni prišel v skupinski spomin. Vedno več Kitajcev pa zahteva zapolnitev te vrzeli v zgodovini. Medtem, ko internetna cenzura preprečuje razprave z omembo Tiananmena ali 4. junija, so našli drug način: dogodek datirajo v 35. maj. Rezultat je preprost zapis "535" (Bakovič 2013).

Objave v medijih so pod nadzorom tudi s pomočjo državne tiskovne agencije Xinhua; vsebino njenih objav povzema veliko časopisov.

4.3.1 Tradicionalna propaganda državne ideologije

Tradicionalna propaganda se je lahko odlično uveljavljala skozi vzgojo, kakršno je poudarjal konfucionizem. Državna propaganda je bila in je še vedno zavestni trud politične in družbene elite, da ljudstvu posreduje nazor in vrednote, ki koristijo državi, še posebej pa eliti sami (Rošker 1995).

Že v zgodnjih obdobjih je država uporabljala dve osnovni vrsti propagande:

- Negativno propagando – literarno cenzuro
- Pozitivno propagando – aktivno vzgojo in indoktrinacijo.

Že ustanovitelj dinastije Qin in združitelj Kitajske je dal zažgati vse knjige, ki jih je imel za nevarne in zapreti ali usmrtiti izobražence, katerih zvestoba do države ni bila zagotovljena. V sledečih dinastijah pa se je konfucionizem izkazal kot idealno sredstvo propagande sam po sebi, ker je samo razširjal že obstoječa moralna merila, ki so narekovala spoštovanje avtoritete (Rošker 1995).

V 17. stoletju, torej v času zadnje dinastije Qing, je cesar začel s prakso javnih predavanj na podeželju, ki so za glavno temo imela spoštovanje avtoritete in starejših, večkrat pa je za njih sam sestavil članke. Dvakrat letno so v vseh provincah priredili obrede "skupnega pitja", kar je pomenilo, da je najvišji regionalni uradnik v goste povabil ugledne lokalne može, na teh dogodkih pa se je bralo aktualen cesarski edikt. Leta 1652 je cesar izdal ukaz o ustanovitvi podeželskih šol s plačanimi učitelji. Dvorno določeni učni načrt je bil v glavnem namenjen učenju konfucianskih klasikov, s tem pa naj bi konfuciansko etiko prenesel med čimveč ljudi. Negativne metode v tem času so bile na primer ustanovitev dvornega cenzorata in zatiranje uporniških sekt. Z naraščanjem nemirov zaradi nezadovoljstva z življenjskimi razmerami je naraščalo tudi število represivnih ukrepov (Rošker 1995).

Vse te metode, ki naj bi vzpostavljale lojalnost do vlade, so bile zmeraj manj učinkovite: javna predavanja so bila bolj formalnost, ali pa instrument lokalnega nadzora. Šole so se izkazale za predrage in zato jih nikoli ni bilo toliko, kot so jih načrtovali. Eden od vzrokov za neučinkovito propagando v tem času je bila vedno večja neenakost v družbi. Podobno se je dogajalo tudi ob krizah prejšnjih dinastij (Rošker 1995).

Tudi v času republike je bila državna propaganda zaradi podobnih razlogov neuspešna. Jiang Jieshi in vladajoča nacionalna stranka sta z njeno pomočjo poskušala zgraditi

novi, moderni državo; za to pa naj bi ljudstvu posredovala tudi nov sistem vrednot in kulturo. Uveden je bil nadzor nad mediji in leta 1934 ustanovljeno gibanje novega življenja. Gibanje naj bi preko lokalnih društev razširjalo osnovne predpise prenovljene državne morale. Med njih "sodijo na primer naslednja pravila: jej neslišno, drži se pokončno, ne kadi, ne pljuvaj, bodi hiter, uporablaj domače proizvode...itd." (Rošker 1995, 79).

4.3.2 Propaganda v Ljudski republiki Kitajski

Komunistična oblast je imela na voljo veliko načinov propagiranja: poleg vseh uspešnih metod iz preteklosti so se lahko učili iz izkušenj nacionalne stranke in iz lastnih izkušenj. Preden so prevzeli oblast, so dvajset let delovali na podeželju in s tem pridobivali izkušnje na področju množične propagande.

Prvi korak je bil poddržavljenje vseh množičnih medijev in njihova širitev po državi. S tem je bil ustvarjen centraliziran medijski sistem s središčem v propagandnem oddelku centralnega komiteja Kitajske komunistične partije. Vsaka raven strankarske organizacije je imela svoj partijski časnik, tem pa je usmeritev narekovalo osrednje glasilo Renmin Ribao³⁴. Del sistema so bila tudi glasila množičnih organizacij, na primer sindikata, poklicnih združenj in vojske (Rošker 1995).

Drugi vplivni dejavnik je bilo radijsko omrežje. Nadzorovala ga je osrednja Ljudska radijska postaja pekinškega radia. Program se je oddajal v glavna mesta provinc, od tam pa naprej preko manjših lokalnih postaj. Za ta način posredovanja zaželenih informacij je bil pomemben sistem žičnih oddajnikov, pri katerem so lokalne radijske postaje oddajale osrednje in provincijske programe po žicah do zvočnikov. Ti so bili nameščeni po vaseh in delovnih enotah z izgovorom, da je s tem omogočena pravica do obveščenosti vsem, ki nimajo radijskega sprejemnika. "Seveda pa je ta sistem po drugi strani predstavljal tudi totalitarno sredstvo 'pranja možganov', zakaj noben posameznik se ni mogel izogniti poslušanju tovrstnih 'informacij', s katerimi so ga zasipali ti javni, na vsakem vogalu nameščeni zvočniki, katerih ni bilo mogoče izključiti" (Rošker 1995, 81).

Podobno je bila spet organizirana filmska industrija, s premičnimi ekipami, ki so z vso potrebno opremo potovale po državi in na množicam atraktiven način, s predvajanjem filmov, razširjale vladajočo ideologijo. V zgodbah teh filmov se socialistična morala

³⁴ Ljudski dnevnik.

prepleta z elementi tradicionalne konfucianske etike: poudarjene so vzdržnost, podrejanje osebnih interesov interesom skupnosti, zvestoba stranki in Mao Zedongu, spoštovanje in poslušnost do starejših ter nega pravih odnosov med člani skupnosti (Rošker 1995).

Ves čas se je množice aktiviralo z nešteti kampanjami. Pri tem ni šlo le za politične vsebine, temveč tudi za na primer kampanje za zatiranje mrčesa in podgan ali za varčevanje z elektriko. Glavna opora vlade pri izvajanju le-teh je bil, podobno kot uradništvo v cesarski Kitajski, birokratski partijski kader. Največji obseg so take kampanje imele med kulturno revolucijo. Drug nivo izvajanja propagande je bilo sosedstvo, kjer je v vsaki ulici določena oseba zadolžena za vzdrževanje moralnega obnašanja in medsebojnega sožitja in s tem tudi za nadzor. Tudi ta način nadzora ima temelje v tradicionalni Kitajski (Rošker 1995).

Seveda ne gre brez že omenjene negativne propagande, ki je v današnji Kitajski zelo izrazita in sporna. Kaže se z absolutno cenzuro in zatiranjem vseh odstopanj od ortodoksne ideologije.

“Po končani kulturni revoluciji, po Maovi smrti in s postopnim gospodarskim odpiranjem Kitajske navzven je vlada pod vodstvom Deng Xiaopinga morala odstopiti od najbolj rigoroznih propagandnih sredstev, kajti njihova oblika ni ustrezala vladajoči, spremenjeni politični liniji.” (Rošker 1995, 83–84). Poudarjati se je začelo materialno blagostanje in samoiniciativnost posameznika, to pa je bilo v nasprotju s konfuciansko doktrino. Ob dogajanjih na Trgu nebeškega miru leta 1989 se je pokazalo, da je to vzpodbujanje samoiniciativnosti posameznika ušlo izpod nadzora. Zato se je trend spet obrnil: zdaj je treba ideološke elemente, ki posredno omogočajo gospodarski razvoj, združiti s tistimi, ki zapovedujejo konfuciansko poslušnost in podrejenost posameznika državi (Rošker 1995).

5 Človekove pravice na Kitajskem in vloga ustave

Kitajska je nenehno pod udarom kritik o stanju človekovih pravic. Med drugim se brani s stališčem, da so človekove pravice njenih državljanov notranja zadeva, ki se drugih ne tiče in da vmešavanja na tem področju ne bodo trpeli.

Glede na Poročilo o človekovih pravicah za leto 2008 Zunanjega ministrstva Združenih držav Amerike je upoštevanje človekovih pravic ostalo na nizki ravni oziroma se je na

nekaterih področjih celo poslabšalo. V poročilu je navedeno več dogodkov in primerov, med njimi so:

- represija nad etničnimi manjšinami v Tibetu in avtonomni regiji Xinjiang Uighur,
- pripori in mučenja disidentov,
- nedemokratične volitve,
- izvensodne usmrčitve in prikrivanje števila usmrčenih,
- sporne pristojnosti organov javne varnosti, ki za zadržanje osumljencev ne potrebujejo sodnih nalogov,
- neraziskane sumljive smrti začasno priprtih in zavrnjene obdukcije,
- primeri izginulih oseb, ki naj bi bile priprte, potem pa se za njimi izgubi vsaka sled
- neobveščanje družinskih članov o priprtju osebe,
- mučenje in izsiljena priznanja zapornikov,
- prisilni splavi in sterilizacije,
- različni načini omejevanja svobode govora, vključno z nadzorom,
- omejevanje svobode na internetu, tudi z blokadami domnevno spornih strani,
- nespoštovanje akademske svobode,
- omejevanje svobode zbiranja...

Poročilo omenja tudi spremembo začasnih pravil o delu tujih novinarjev v času olimpijskih iger v stalno veljavne (U.S. Department of State 2009).

Zanimivo je, da je za tem je Informacijska pisarna državnega sveta³⁵ LRK v odgovor objavila poročilo o stanju človekovih pravic v Združenih državah, v katerem na več področjih obravnava in kritizira razmere. V uvodu poudari, da je v poročilu zunanjega ministrstva obravnavano stanje človekovih pravic v več kot 190 državah in območjih, ne pa zlorabe na njihovih lastnih tleh (Xinhua 2009).

S stanjem človekovih pravic na Kitajskem se poleg tujih držav in njihovih oblasti sicer ukvarja več nevladnih organizacij, med drugim Amnesty International, Human Rights in China in Human Rights Watch. Še vedno je težava v nedostopnosti informacij tako o točnem dogajanju kot o samih statistikah in številu kršitev in žrtev, zato je kakršnakoli zares pregledna statistična raziskava praktično nemogoča. Tudi znotraj Kitajske tovrstne

³⁵ Kitajskega vladnega kabineta.

evidence ne morej obstajati; že samo dojemanje pojma človekovih pravic je drugačno, svoje pa dodajo še uradna merila na državni ravni in prikrivanja na lokalni ravni.

Zadnja sprememba ustave iz leta 2004 je med drugim pomembna zato, ker prvič po letu 1949 štiti zasebno lastnino; torej tega ne počnejo več le nekateri zakoni. Pojavi se tudi navedba, da Kitajska spoštuje in brani človekove pravice, vendar prevladuje mnenje, da je to le retorika, ki ne bo prinaša konkretnih sprememb v praksi. Vprašanjem o spremembi uradne oznake dogajanja na Trgu nebeškega miru leta 1989 oziroma odgovorom nanje se oblast še vedno izogiba (Reuters/STA 2004).

Nekateri člani oziroma njihova vsebina ne presenečajo, v njih se še vedno pojavlja izrazi iz politične preteklosti države. Na primer, med splošnimi načeli je v prvem členu Ljudska republika Kitajska definirana kot socialistična država pod demokratično diktaturo ljudstva in vodstvom delavskega razreda, zasnovana na zavezništvu delavcev in kmetov. Takoj sledi opozorilo, da je ogrožanje socialističnega sistema s strani katerekoli organizacije ali posameznika prepovedano (Constitution of the People's Republic of China).

Zasebna lastnina je omenjena v 13. členu splošnih načel, in sicer kot nedotakljiva zakonita zasebna lastnina državljanov. Država naj bi v skladu z zakonom ščitila pravico državljanov do zasebne lastnine in njenega dedovanja. Za tem pa je rečeno, da ima država v primeru javnega interesa in v skladu z zakonom pravico zaseči zasebno lastnino za lastno uporabo in zanjo priskrbeti nadomestilo oziroma odškodnino (Constitution of the People's Republic of China). Tudi to je lahko sporno področje – če je nekje interes države oziroma oblasti dovolj velik, bo zasegla neko območje na sporen način, brez privoljenja lastnikov, odškodnina pa utegne biti precej premajhna za vsaj približno pokritje stroškov relokacije. Primeri tega so se dogajali tudi v obdobju priprav na olimpijske igre v Pekingu: stare mestne četrti oziroma ulice hutonge so rušili, njihove prebivalce pa izseljevali brez zadržkov, zato da bi mesto modernizirali in uredili po svoje.

V nadaljevanju splošna načela med drugim opredelijo uraden odnos do varovanja okolja in kulturne dediščine, umetnosti in javnih medijev, vlogo javnih organov in vojske in osnovno administrativno delitev države (Constitution of the People's Republic of China).

V tretjem delu besedila ustave so navedene osnovne pravice in dolžnosti državljanov. Spet bi izpostavila 35. člen, po katerem državljani Ljudske republike Kitajske uživajo svobodo govora, tiska, zbiranja, sodelovanja oziroma druženja in izražanja. Lahko bi

razumeli, da se to nanaša tudi na novinarje oziroma njihove pravice. Tu se očitno pokaže razkorak med zapisanimi načeli in dejanskim stanjem. Naslednji člen, o svobodi verovanja, vsebuje varovalo, po katerem država ščiti samo “normalne” religiozne dejavnosti; kakršnakoli uporaba religije pri razdiralnih dejavnostih, ki motijo javni red, ogrožajo zdravje državljanov ali so v nasprotju z državnim izobraževalnim sistemom, je prepovedana (Constitution of the People’s Republic of China).

Skupna značilnost večih členov v tem delu je, da načeloma dodeljujejo državljanom določene pravice in zaščito, vendar dopuščajo posege oblasti v te iste pravice pod krinko zagotavljanja državne varnosti in varnosti drugih državljanov. To pa že v osnovi pušča širok manevrski prostor za zlorabe in kršenje človekovih pravic, kot so razumljene v mednarodni skupnosti.

6 Položaj kitajskih novinarjev

Pred olimpijskimi igrami so kitajske oblasti sprejele nove predpise, sicer namenjene izboljšanju medijske svobode tujih novinarjev med olimpijskimi igrami (opomba: glej poglavje 7.1). Vendar so novi predpisi prinesli dodatne svoboščine le tujim novinarjem in novinarjem iz posebnih administrativnih področij: Tajvan, Hong Kong in Macau. Predpisi povezani z delovanjem domačih novinarjev se niso spremenili, pri čemer je njihova dejavnost ostala podvržena regulaciji in cenzuri.

Več medijev (The Telegraph (Spencer, 2008), The Guardian (Watts 2008), The Sydney Morning Herald (Magnay 2008)) in organizacij (US Congressional-Executive Commission on China (Congressional-Executive Commission on China 2008)) je poročalo, da je Kitajski centralni propagandni urad pred olimpijskimi igrami izdal navodila v 21 točkah za domače novinarje in novinarske hiše. Obstoj teh pravil so organizatorji olimpijskih iger zanikali (Congressional-Executive Commission on China 2008), medtem, ko so jih lokalni novinarji neuradno potrdili. Verifikacija obstoja teh pravil je zelo otežena, saj so v preteklosti oblasti na kitajskem že obsodile novinarje na dolge zaporne kazni, če so zahodnim medijem posredovali navodila, ki so domačim novinarjem določala, o čem ne smejo pisati. Primer: leta 2004 so oblasti aretirale in obsodile na 10 let zavora novinarja Shi Tao-a (Wikipedia Shi Tao), ki je zahodnim medijem posredoval dokument, v katerem oblasti pozivajo domače novinarje, da naj ne

pišejo o prihajajoči 15. obletnici dogodka, ki se je zgodil 4. junija. Obtožili so ga izdajanja državnih skrivnosti (Congressional-Executive Commission on China 2008).

Zgoraj omenjenih 21 pravil za domače novinarje naj bi med drugim vsebovalo sledeče bolj odmevne omejitve:

- Prepoved pisanja o protestih v podporo Tibetu.
- Izogibati se je potrebno religioznim in etnično manjšinskim temam.
- Prepoved pisanja o varnostnih vprašanjih glede hrane.
- Intervjuji v treh parkih, ki so določeni za proteste, so prepovedani.
- Negativni komentarji v povezavi z izvedbo olimpijskih iger in nastopom kitajskih športnikov so prepovedani.
- Za vse mednarodne teme je potrebno slediti državni agenciji Xinhua.
- O varnostnih razmerah je potrebno poročati pozitivno.

Vse zgoraj omenjene omejitve so v bistvu namenjene vzdrževanju pozitivne podobe Kitajske kot gostiteljice in organizatorke olimpijskih iger.

Kitajski novinarji, ki objavijo članek z vsebino, ki se centralnim ali lokalnim oblastem ne zdi primerna, so deležni različnih sankcij:

- aretacije in obsodbe na zaporne kazni
- prenehanje delovnih pogodb
- fizično posredovanje in nadlegovanje.

Mednarodno združenje novinarjev v svoji publikaciji (International Federation of Journalists (IFJ) 2009) navaja več primerov kriminalizacije dela kitajskih novinarjev, ki so se zgodili v obdobju tik pred ali med olimpijskimi igrami:

- 3. aprila 2008 so neodvisnega novinarja in blogerja Hu Jia obsodili na tri in pol leta zopora zaradi spodbujanja k rušenju državne avtoritete. Obtožen je bil, ker je komentiral in objavljial članke na prepovedani kitajsko-jezični spletni strani Boxun, bazirani v Ameriki. Članki in komentarji so bili kritični do kitajskih oblasti v povezavi z demokracijo in spoštovanjem človekovih pravic.

- 11. maja 2008 sta bila novinarka časnika China Legal News obsojena na štiri in dve leti zapora, ker sta v članku opisala domnevno korupcijo lokalnih oblastnikov v Shandongu.
- 9. maja 2008 je bil okoljski aktivist in neodvisni novinar Chen Daojun aretiran zaradi spodbujanja k rušenju državne avtoritete. 21. novembra 2008 je bil obsojen na 3 leta zapora, ker je v časopisu Zheng Ming s sedežem v Hong Kongu objavil tri članke, kritične do dela oblasti.

Zaradi nespoštovanja direktiv urada za propagando so bili novinarji tudi odpuščeni ali pa so celo ukinili celotne novinarske hiše ali časopise. V publikaciji mednarodnega združenja novinarjev (International Federation of Journalists (IFJ) 2009) so med drugim navedeni sledeči primeri:

- Časnik New Travel Weekly je bil ukinjen, ker med tridnevnim žalovanjem za žrtve sečuanskega potresa niso objavili žalnega sporočila v skladu z direktivami državne propagande.
- Uredniška ekipa spletne strani medijske hiše CCTV je bil odpuščena, ker so poročali o žalni slovesnosti za žrtve potresa v Sečuanu, ki je potekala 4. junija v Hong Kongu. Odpuščeni so bili, ker so se na žalni slovesnosti organizatorji spomnili še žrtev demonstracij na trgu Tiananmen leta 1989, in to kljub temu, da o tem delu žalne slovesnosti v svojem delu niso poročali!
- Novinarji časopisa Southern Metropolis Daily so bili odpoklicani iz Sečuana po pritožbi lokalnega oblastnika Wang Yanga v Guangdongu, ker so kritično poročali o potresu v Sečuanu.

7 Formalna ureditev dela tujih novinarjev

7.1 Predpisi in njihova implementacija

V obdobju pred olimpijskimi igrami v Pekingu je delovanje tujih novinarjev in novinarskih hiš urejal Odlok Državnega sveta Ljudske republike Kitajske, št. 47 iz leta 1990 (Državni svet Ljudske republike Kitajske 1990).

V tem odloku so bile jasno definirane omejitve pri delovanju tujih novinarjev in tujih novinarskih hiš. Med najpomembnejše omejitve spadajo:

- Območje dela novinarjev in novinarskih hiš je omejeno na območje, kjer so registrirani. Vsako potovanje izven tega območja zahteva posebno dovoljenje urada za zunanje zadeve, kar v praksi lahko traja od nekaj dni do nekaj tednov.
- Za intervjuje je potrebno pridobiti dovoljenje lokalnega urada za zunanje zadeve.

Zaradi obljub o izboljšanju medijske svobode, danih med lobiranjem za izbor Pekinga za prizorišče olimpijski iger (Tran 2008), je premier Wen Jiabao 1. decembra podpisal Odlok Državnega sveta Ljudske republike Kitajske, št. 477 (Državni svet Ljudske republike Kitajske 2007), ki prinaša pomembne svoboščine v delovanju tujih novinarjev na območju Kitajske. Le-ta je stopil v veljavo s 1. januarjem 2007 in veljal do 17. oktobra 2008.

Najpomembnejša sprememba je bila, da tuji novinarji in tuje novinarske hiše ne potrebujejo več dovoljenja urada za zunanje zadeve, če hočejo izvajati intervju ali na Kitajskem potovati izven svojega registriranega območja. Potrebno je le dovoljenje intervjuvane osebe ali organizacije. S tem je uradno omogočen prosti pretok novinarjev znotraj Kitajske.

Hkrati z odlokom o delovanju tujih novinarjev so bili izdani še podobni odloki o delovanju novinarjev, ki prihajajo iz področja Tajvana, iz področja Hong Konga in Macaaa. Ta dva odloka v večji meri izenačujeta novinarje iz Tajvana in Hong Konga s tujimi novinarji, kar se tiče njihovega delovanja na območju celinske Kitajske (Ma in Li 2007):

- Pred tem so novinarji iz Hong Konga, ki so hoteli poročati znotraj celinske Kitajske, potrebovali dovoljenje Kitajskega urada za zvezo s sedežem v Hong Kongu. Po novem odloku to več ni potrebno.
- Pred tem so novinarji iz Tajvana, ki so hoteli poročati znotraj celinske Kitajske potrebovali dovoljenje pisarne za Tajvanske zadeve, nato pa še novinarsko kartico, ki so jo morali pridobiti od Kitajskega nacionalnega združenja novinarjev. Po novem odloku to več ni potrebno.

Izboljšanje medijske svobode je bilo napovedano kot začasna rešitev v času priprav na olimpijske igre in same izvedbe olimpijskih iger. Kljub indicom s strani direktorja Državnega urada za informiranje 28. decembra 2006 (Xinhua 2006), da bi začasni odloki o razširitvi medijskih svoboščin morebiti lahko postali trajni, uradni Peking ni dal nobenega zagotovila ali napovedi o tem.

Šele 17. oktobra 2008, na dan poteka začasnega odloka o izboljšanju medijskih svoboščin za tuje novinarje, je predstavnik ministrstva za zunanje zadeve Liu Jianchao na novinarski konferenci (Tran 2008) predstavil nov Odlok Državnega sveta Ljudske republike Kitajske, št. 537 (Državni svet Ljudske republike Kitajske 2008), ki začasne medijske svoboščine za tuje novinarje, pridobljene med olimpijskimi igrami, podaljšuje za nedoločen čas. Nov odlok je stopil v veljavo 18. oktobra 2008 in velja še danes (v času pisanja, junija 2014).

Hkrati s podaljšanjem odloka o medijskih svoboščinah za tuje novinarje sta bila za nedoločen čas podaljšana tudi začasna odloka za novinarje, ki prihajajo iz Tajvana ali Hong Konga (AsiaNews 2008). Kljub temu položaj domačih novinarjev znotraj Kitajske ostaja nespremenjen in so še naprej podvrženi strogemu nadzoru in cenzuri oblasti.

7.2 Izkušnje tujih novinarjev in odmevi po svetu

Kljub začasnemu odloku v času olimpijskih iger, ki je izboljšal medijsko svobodo tujih novinarjev, delujočih na področju Kitajske, je bila njegova realizacija v praksi pomanjkljiva. Mednarodno združenje novinarjev v publikaciji o medijski svobodi v letu 2008 (International Federation of Journalists (IFJ) 2009) prikaže ovire, s katerimi so se tuji novinarji srečevali navljub dejstvu, da so po takrat veljavni zakonodaji imeli pravico, da poročajo iz celotnega ozemlja Kitajske samo s privoljenjem intervjuvane

osebe ali organizacije. V sledečih poglavjih (7.2.1, 7.2.2 in 7.2.3) so povzeti primeri pomanjkljive implementacije nove zakonodaje, kot so bili predstavljeni v prej omenjeni publikaciji.

7.2.1 Omejevanje prostega gibanja

Marca 2008 so izbruhnili protesti v Tibetu. 17. marca je večina tujih novinarjev na pobudo oblasti morala zapustiti območje. Po tem datumu je bil dostop v Tibet za novinarje prepovedan vse do 27. marca, ko so lokalne oblasti za novinarje organizirale ogled območja pod nadzorom in po strogo začrtani poti. S tem so poskrbeli, da ni bilo stika med novinarji in domačini, ki bi lahko kritično spregovorili o stanju v pokrajni. Položaj je bil podoben 21. junija 2008, ko je skozi Tibet potovala olimpijska bakla. Novinarji so se smeli zadrževati samo na strogo določenih območjih in se niso smeli svobodno gibati po Tibetu.

Maja 2009 je Sečuan prizadel hud potres, ki je terjal več kot 87.000 žrtev. Sprva so oblasti dopustile delovanje tujih novinarjev na prizadetem območju, intervjuje s svojci žrtev in prizadetimi v potresu. Ko pa se je pričelo stopnjevati nezadovoljstvo svojcev umrlih v porušeni šolah dvomljive kakovosti gradnje, in so novinarji pričeli množično poročati o tem, so lokalne oblasti postale aktivne v omejevanju poročanja o potresu.

7.2.2 Fizično posredovanje, nadlegovanje in pripori

Po poročanju Kitajskega kluba tujih poročevalcev je bilo od januarja 2007 do oktobra 2008 zabeleženih vsaj 300 primerov fizičnega vmešavanja v delo tujih novinarjev.

Nekaj primerov:

- 1) Novinarju nemške televizije ZDF so lokalne oblasti 3. julija 2008 preprečile izvedbo intervjuja z ameriškim analitikom na območju Kitajskega zidu. Z intervjujem je lahko nadaljeval šele po pritožbi na Ministrstvo za zunanje zadeve in Mednarodni novinarski center.
- 2) Dva japonska novinarja (Nippon Television Network) so pretepli in zaprli policisti, ki so jima preprečili, da bi poročala o napadu ekstremistov v Kashgarju 4. avgusta 2008.
- 3) 15. maja so vojaki novinarju časopisa The Guardian zasegli video posnetke, ko je snemal vojake, ki so nudili pomoč žrtvam zaradi med potresom porušene šole.

- 4) Policija v kraju Kuqa je 10. avgusta aretirala tri japonske novinarje, ki so poskušali poročati o zaporedju bombnih napadov, v katerih je umrlo 11 ljudi. Pri tem so jim zaplenili in izbrisali tudi ves video material.

7.2.3 Nadzor nad novinarji in njihovimi viri informacij

V praksi je bilo zabeleženih več primerov, ko so predstavniki oblasti (bodisi policisti, bodisi uslužbenci v civilu) sledili novinarjem pri intervjujih z namenom vplivanja na priče.

Nekaj primerov:

- 1) Finskim novinarjem so 15. avgusta v Pekingu sledili trije možje v civilu, ki so jim preprečili intervju z lokalnim prebivalcem.
- 2) Finskemu in norveškemu novinarju so 12. avgusta možje v civilu preprečili intervju s kmetom v provinci Hebei.
- 3) V začetku avgusta so oblasti za mesec dni priprle nezadovoljna lastnika zemlje, ker sta v Qianmenu dala intervju tujim novinarjem.

Slednji primer je zelo pomemben, saj prikaže, da ko so oblasti pred olimpijskimi igrami uradno dovolile, da tuji novinarji smejo intervjujati kogarkoli z njegovim privoljenjem, s tem obenem niso izrecno dovolile lokalnim prebivalcem, da v intervjujih s tujimi novinarji svobodno izrazijo svoje mnenje.

7.2.4 Dostop do interneta za tuje novinarje

Sredi julija 2008 je Jacques Rogge, predsednik mednarodnega olimpijskega komiteja, najavil (Wikipedia Jacques Rogge), da med olimpijskimi igrami Kitajska ne bo cenzurirala dostopa do interneta za tuje novinarje. Že 30. julija 2008 je predstavnik mednarodnega olimpijskega komiteja moral preklicati dano izjavo in najaviti, da bo dostop do interneta vseeno cenzuriran tudi za tuje novinarje.

Sprva novinarji nekaterih medijskih hiš (BBC, Amnesty International, Apple Daily, Human Rights Watch, ...) v olimpijskem medijskem središču niso mogli dostopati niti do njihovih spletnih strani (Wikipedia Concerns and controversies at the 2008 Summer Olympics). Po pritisku mednarodne javnosti se je za tuje novinarje dostop do teh strani sprostil. Še naprej pa je ostal cenzuriran dostop do strani, ki so bile kritične do kitajske vlade ali pa so se nanašale na katero od občutljivih tem (npr. Tibet, Falun Gong, ...) (Jacobs 2008).

8 Zaključek

Kitajske oblasti so za tuje novinarje precej olajšale potovanje znotraj Kitajske in opravljanje intervjujev z lokalnim prebivalstvom. Poudarek je na spremembi predpisov za tuje novinarje v času olimpijskih iger; za domače novinarje velja 21 uradno neobstoječih pravil. Implementacija novih pravil je zaenkrat še pomanjkljiva:

- 1) Problem je na lokalni ravni, kjer se lokalne oblasti pogosto še zmeraj držijo starih načel glede poročanja. V takih primerih so bile pritožbe tujih novinarjev ali novinarskih hiš na centralno oblast na Kitajskem v nekaterih primerih uspešne in novinarji so lahko nadaljevali s svojim delom. Ta vidik bi se lahko sčasoma z večjo osveščenostjo lokalnih oblasti izboljševal. Pri tem bi lahko veliko naredila tudi sama centralna oblast, če bi bolj aktivno pritisnila na lokalne oblasti, da dosledno spoštujejo nova pravila glede medijske svobode tujih novinarjev.
- 2) Težava je tudi na centralni ravni, saj določene teme še zmeraj ostajajo tabu (posebna področja, kot sta Tibet ali Tajvan, teme, ki bi bile kritične do partijskega vodstva itd.). Na tem področju zaenkrat spremembe še niso verjetne. Navkljub zunanjim pritiskom ne gre pričakovati večjih premikov na bolje, saj je ohranjanje zunanje podobe in ohranjanje močnega položaja trenutne vladajoče elite ključnega pomena za preživetje oblasti. Prav tako zaradi gospodarske in politične moči Kitajske v svetovnem merilu, zunanja javnost (predvsem vplivnejše države) nima niti dovolj moči, predvsem pa ne dovolj interesa, da bi kitajske oblasti prisilila k drastičnim spremembam.

Kljub tem nedoslednostim pri izvedbi novih pravil za tuje novinarje se je položaj tujih novinarjev, dostop do informacij in svoboda gibanja, zagotovo izboljšal pred olimpijskimi igrami in zaradi podaljšanja veljavnosti teh odlokov 18. oktobra 2008 so formalni predpisi v veljavi še danes.

Zaenkrat pa enako ne bi mogli reči za domače novinarje, ki so še zmeraj podvrženi cenzuri in so strogo kaznovani za vsako kršenje navodil glede tega, kaj in kako smejo poročati. Zaradi močne cenzure, oteženega dostopa do tujih medijev in strahu pred povračilnimi ukrepi oblasti veliko primerov kršitev pravic lokalnih novinarjev ostane skritih. Kljub temu so posamezni novinarji in blogerji-aktivisti pripravljeni tvegati resne

posledice zaradi opozarjanja na trenutno kršenje človekovih pravic in kritiziranja trenutne oblasti. Vprašanje je, koliko časa bodo takšne akcije aktivistov ostale v dovolj majhnem številu, da jih bodo oblasti še zmeraj uspešno prikrivale pred domačo javnostjo.

Hipoteze, zastavljene na začetku dela, lahko potrdim. Oblika oblasti v Ljudski republiki Kitajski je še vedno diktatura komunistične stranke pod vplivom gerontokracije. Kot diktatura delavskega razreda je definirana že v sami ustavi. Velik del sprememb se je zgodil zaradi ohranjanja oblasti in stabilnosti, nanje pa vplivajo tudi gospodarski interesi tako Kitajske, kot tujih držav ter seveda skrb kitajskega vodstva za podobo države.

Ko se je Kitajska potegovala za izvedbo olimpijskih iger, je bilo jasno rečeno, da se morajo zgoditi vsaj spremembe na področju predpisov o delu tujih novinarjev. To se je tudi zgodilo, po zaključku iger pa so postale spremembe za tuje novinarje stalne, čeprav se pri njihovem izvajanju še pojavljajo težave.

8.1 Soočanje z notranjimi kritikami

Kritike glede položaja novinarjev in kršenja človekovih pravic na splošno torej ne prihajajo več samo iz tujine, ampak se pojavljajo tudi znotraj Kitajske.

Med nasprotniki cenzure je večje število študentov nekaterih vodilnih novinarskih šol. Dvomijo v kredibilnost državno nadzorovanih domačih medijev in menijo, da novinarji ne bi smeli biti člani Komunistične partije, se pa obenem zavedajo dejstva, da je zaposlitev v državnih medijih praktično nemogoča za nečlane – zato bi bili v to skoraj prisiljeni. Sodelujoči v anonimnem, na spletu izvedenem vprašalniku položaj v državi torej vidijo drugače kot vodstvo. Želijo si manj cenzure in omejevanja govora. Mediji naj ne bi bili sredstvo politične propagande, ampak družbena platforma, s katero bi državljani nadzorovali vlado. Presenetljivo se istočasno pojavljajo mnenja o koristnosti vladnega nadzora, ki naj bi s tem med drugim zagotavljal občutek odgovornosti medijev (Weber 2014).

Vsekitajsko novinarsko združenje (All China Journalists Association ali ACJA) pa se ne strinja z negativno oceno stanja svobode tiska na Kitajskem, pravzaprav obtožbe zahodnih novinarjev označuje za neodgovorne in neskladne z dejstvi. Za protiargument na področju dela tujih novinarjev imajo tudi spremembe predpisov iz leta 2008 in obstoj

predstavnikov za stike z javnostmi, ki v vladnem imenu posredujejo informacije tujim medijem. Priprtje in druge oblike represije nekaterih kitajskih novinarjev opravičujejo s trditvijo, da so ti novinarji kršili zakone, ustavo ali etična načela, cenzura na spletu pa naj bi bila pomembna za nacionalno varnost (Xinhua 2014).

8.2 Kako naprej

Napovedovanje prihodnosti je lahko zelo nevhvaležno opravilo. Odvisno je od razlogov za trenutno stanje, razpoložljivosti podatkov o trenutnem stanju, morebitnih pretresov v prihodnosti in interesov posredno in neposredno vpletenih v dogajanje.

Že sicer ne moremo nobene državne entitete obravnavati ločeno od okolja, ker na vsako vplivajo njena zgodovina, kulturološki dejavniki, njene interakcije z drugimi državami, politična ureditev in cilji, ki jih ima v prihodnosti. Ljudska republika Kitajska v tem smislu ni izjema.

Poleg tega ima še eno lastnost: spremembe se lahko zelo počasi uveljavljajo. Tu so mišljene spremembe v smislu odločitev vodstva države – pri političnih odločitvah se veliko pred uradno razglasitvijo ali javno vidnimi spremembami zgodijo premiki in dogovori v ozadju. Tako sta vsak razglas na kongresih komunistične partije ali vsaka izbira novega vodstva pomenila le ceremonialni zaključek procesov v zakulisju in delegati pravzaprav niso izvolili novega vodstva, temveč so ga potrdili in legitimizirali.

Nič drugače ni na področju človekovih pravic. Tudi tu gre vodstvu države za ohranjanje nadzora nad prebivalstvom in ohranjanje stanja, ki se jim zdi nujno za stabilnost države – ali pa je to priročen izgovor. Večje spremembe bi se načeloma lahko zgodile, vendar jih poskušajo preprečiti z navideznimi prilagoditvami. Te so na deklarativni ravni in namenjene ustvarjanju vtisa.

Vsekakor politične spremembe niso šle v korak z gospodarskimi, pravzaprav se v veliki meri dogajajo zaradi gospodarskih interesov in jih obenem uporabljajo kot orodje za vzdrževanje zelenega sistema: če je prebivalstvo zadovoljno z življenjskimi razmerami, je lepo uspravano, kar se tiče nematerialnih želja in pravic. Vendar se tudi to spreminja: veliko število mladih, visoko izobraženih ljudi ne najde služb. Njihovo nezadovoljstvo in sanje o svobodi bodo nedvomno prispevale k težnjam po večjem obsegu človekovih pravic, le da se bodo spremembe v tako nadzorovani in militarizirani državi, kot je Kitajska, resneje uveljavljale le počasi in postopoma.

9 Literatura

1. AsiaNews. 2008. *"Freedoms" granted for Olympics extended for foreign journalists*. Dostopno prek: <http://www.asianews.it/news-en/Freedoms-granted-for-Olympics-extended-for-foreign-journalists-13515.html> (23. junij 2014).
2. Congressional-Executive Commission on China. 2008. *Propaganda Officials Issue 21 Restrictions on Domestic Coverage of Olympics*. Dostopno prek: <http://www.cecc.gov/publications/commission-analysis/propaganda-officials-issue-21-restrictions-on-domestic-coverage-of> (29. junij 2014).
3. Encyclopaedia Britannica. 2014. *Gang of Four*, 4. januar. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/225316/Gang-of-Four> (6. november 2014)
4. Hong, Qingfu: *The Ascension of Confucianism to State Ideology and Its Downfall*. 2004. Shanghai: Shanghai Education Publishing House.
5. International Federation of Journalists (IFJ). 2009. *China's Olympic Challenge: Press Freedom in 2008*. Dostopno prek: <http://asiapacific.ifj.org/assets/docs/141/242/209728d-1a1b2f2.pdf> (23. junij 2014).
6. --- 2013. *Media at Risk: Press Freedom in China 2012-13*. Dostopno prek: http://www.ifj.org/fileadmin/images/Asia_Pacific/IFJ_AP/reports-press_freedom/China_2012_English.pdf (27. junij 2014).
7. Jacobs, Andrew. 2008. *China to Limit Web Access During Olympic Games*. NY Times. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2008/07/31/sports/olympics/31china.html?pagewanted=all&_r=0 (28. junij 2014).
8. *Kitajska je članica WTO*. 2001. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/gospodarstvo/kitajska-je-clanica-wto.html> (4. november 2014).
9. Li, Minqi. *Vzpon Kitajske in propad kapitalističnega gospodarskega sveta*. 2010. Ljubljana: Založba Sophia.
10. Ma, Changbo in Li, Danting. 2007. *Foreign Journalists React to New Regulations on News Gathering*. Dostopno prek: http://zoniaeuropa.com/20070203_1.htm (4. januar 2009).

11. Magnay, Jacquelin. 2008. *Censors make news in public relations battle*, The Sydney Morning Herald. Dostopno prek: <http://www.smh.com.au/news/world/censors-make-news-in-public-relations-battle/2008/08/13/1218307016127.html?page=fullpage> (29. junij 2014).
12. Državni svet Ljudske republike Kitajske. 1990. *The Regulations Concerning Foreign Journalists and Permanent Offices of Foreign News Agencies* (47). Dostopno prek: www.gdfaogov.cn/english/media/200610090001.htm (9. junij 2014).
13. --- 2007. *Regulations on Reporting Activities in China by Foreign Journalists during the Beijing Olympic Games and the Preparatory Period* (477). Dostopno prek: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/xwfw/jzfw/t326215.htm> (4. januar 2009).
14. --- 2008. *Regulations of the People's Republic of China on News Coverage by Permanent Offices of Foreign Media Organizations and Foreign Journalists* (537). Dostopno prek: ipc.fmprc.gov.cn/eng/wgjzzhznx/fj/t541164.htm (27. junij 2014).
15. Reuters/STA. 2004. *Kitajska zaščitila zasebno lastnino*. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/svet/kitajska-zascitila-zasebno-lastnino.html> (7. november 2014)
16. Rošker, Jana. 1992. *Zmajeva hiša: oris kitajske culture in civilizacije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
17. --- 1995. *Za zidovi varnosti in hrepenenja: koncept države v kitajski tradiciji*. Radovljica: Didakta.
18. Rošker, Jana S.. 2005. *Na ozki brvi razumevanja: Medkulturna metodologija v sinoloških študijah*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za azijske in afriške študije.
19. Saje, Mitja: *Starodavna Kitajska: zgodovina Kitajske od najstarejših časov do □dinastije Qin*. 2002. Ljubljana: Oddelek za azijske in afriške študije Filozofske fakultete.
20. ---, Mojca Inkret, Tjaša Tramte, Tanja Tamše, Vanja Budna, Maja Mavc, Tanja Novak, Špela Hladnik, Suzana Sluga, Laura Smrekar, Sebastjan Semrajc, Leon Terglav, Nina Babšek, Alenka Orel, Uroš Dolenc in David Volk. *Sodobna Kitajska: politični in gospodarski razvoj*. 2006. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

21. Spencer, Richard. 2008. Beijing Olympics: Chinese tanks watch over media centre. *The Telegraph*, 12. avgust. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/sport/olympics/2546537/Beijing-Olympics-Chinese-tanks-watch-over-media-centre.html> (29. junij 2014).
22. The National People's Congress of the People's Republic of China. 2004a. *Constitution of the People's Republic of China*. Dostopno prek: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Constitution/node_2825.htm (7. november 2014).
23. --- 2004b. *Constitution of the People's Republic of China, Chapter 1: General Principles*. Dostopno prek: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Constitution/2007-11/15/content_1372963.htm (7. november 2014).
24. --- 2004c. *Constitution of the People's Republic of China, Chapter 2: The Fundamental Rights and Duties of Citizens*. Dostopno prek: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Constitution/2007-11/15/content_1372964.htm (7. november 2014).
25. Tran, Tini. 2008. *China eases restrictions on foreign journalists*. Associated Press. Dostopno prek: http://www.boston.com/news/world/asia/articles/2008/10/18/china_eases_restrictions_on_foreign_journalists/ (23. junij 2014).
26. UKEssays. 2014. *Treaties Between China And The Other World Powers*. Dostopno prek: <http://www.ukessays.com/essays/history/treaties-between-china-and-the-other-world-powers-history-essay.php#ftn3> (2. avgust 2014).
27. U. S. Department of State. 2009. *2008 Human Rights Report: China (includes Tibet, Hong Kong, and Macau)*. Dostopno prek: <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2008/eap/119037.htm> (9. november 2014).
28. Watts, Jonathan. 2008. Don't mention the carcinogenic water: media guidelines leaked. *The Guardian*, 16. avgust. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/media/2008/aug/16/olympicsandthedia.olympics2008> (29. junij 2014).
29. Weber, Joseph. 2004. *Chinese journalists are beginning to fight their government's censorship*. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/posteverything/wp/2014/06/03/chinese-journalists-are-beginning-to-fight-their-government-s-censorship/> (3. november 2014).
30. Wikipedia. 2013. *Shi Tao*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Shi_Tao (29. junij 2014).

31. --- 2014a. *Concerns and controversies at the 2008 Summer Olympics*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Concerns_and_controversies_over_the_2008_Summer_Olympics#Web_and_media_censorship (28. junij 2014).
32. --- 2014b. *Jacques Rogge*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Rogge (28. junij 2014).
33. Wolfram, Eberhard. 1969. *A history of China*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
34. Xinhua. 2006. *New regulations for foreign media may be prolonged*. Dostopno prek: http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-12/28/content_770077.htm (23. junij 2014).
35. --- 2009. *Full Text of Human Rights Record of United States in 2008*. Dostopno prek: http://news.xinhuanet.com/english/2009-02/26/content_10904741.htm (9. november 2014).
36. --- 2014. *Journalists group defends China's press freedom*. Dostopno prek: http://www.shanghaidaily.com/article/article_xinhua.aspx?id=218734 (3. november 2014).

Priloga

PRILOGA A: Pregled kitajske zgodovine z dinastijami

IME DINASTIJE ALI OBDOBJA	TRAJANJE	ZNAČILNOSTI
Xia	20.-16. stoletje pr.n.š.	obdobje legend, obstoj ni povsem dokazljiv
Shang	16.-11. stoletje pr.n.š.	prve arheološke najdbe, okoli 300 pismenk pisave, vedeževanje, bela keramika
Zhou	1050-221 pr.n.š.	patriarhalni sistem, vladar je "sin neba", nastanek uradniškega sloja <i>shi</i> , ločnica med Kitajci in "barbari", razcvet kitajske filozofije...
Qin	221-206 pr.n.š.	prva združitev cesarstva; poenotenje mer, uteži, razdalj med kolesi vozov, denarja...; prevlada legalistov; odprava fevdalizma; požiganje knjig; znamenita grobnica
Zahodni Han	206 pr.n.š-9 n.š.	delna ponovna uvedba fevdalizma, prevlada konfucionizma, sistem državnih izpitov, svilena pot, porcelain, papir..., poddržavljanje zemljišč, prepoved suženjstva
Vzhodni Han	24-220	gospodarski razcvet, uveljavitev budizma, razcvet umetnosti, evnuhi
Obdobje treh držav	220-265	nemirno obdobje, spori o legitimnosti
Razpad cesarstva: dinastiji Jin	265-420 420-581	hitre menjave vladarjev, zlitje budizma in daoizma, veliko število samostanov

in obdobje severnih in južnih dinastij		
Sui	581-618	uvod v ponovno združitev cesarstva, vnovično poenotenje mer in denarja, sistem vodnih kanalov
Tang	618-906	razvoj obrti, državna podjetja, tehnološke novosti, poštni sistem, izpopolnjevanje tradicionalnega pravnega sistema, kulturni razcvet
Drugi razpad cesarstva: obdobje petih dinastij in desetih držav	906-960	nov srednji sloj, oblikovanje denarne politike
Song	960-1280	miroljubni vladarji, razcvet kulture in znanosti, uradniški izpiti vsaka tri leta, premična tiskalna tehnika, povezovanje ženskih stopal, čezmorska trgovina
Yuan	1280-1368	mongolska dinastija, nacionalnorasistična zakonodaja, prepoved nošnje orožja Kitajcem, siromašenje države, lakote in upori
Ming	1368-1644	večanje uradniškega sloja, razcvet poljedelstva – uporaba tehnologij, dolge pomorske ekspedicije (do 1433), prvi stiki z Evropejci, prvi katoliški misionarji, znanstvene enciklopedije
Qing	1644-1911	Mandžuri; predpisovanje načina oblačenja; zasedba Tibeta, Xinjianga, Vietnama; eksplozija prebivalstva; vdor zahodnega kapitala
Obdobje kitajske republike	1912-1949	

Vir podatkov: Rošker (1992, 84-175)